

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:39

SAYI:458

ŞUBAT 2016

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Melikgazi'nin Türbesini Ziyaret!

Muhsin İlyas SUBAŞI.....1

Bayırbucak Türkmenleri

Prof. Dr. Mustafa KESKİN.....2

Koçaklama (Şiir)

Mesut İlkay YANIK.....3

İtişen Lokomotifler (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....3

Altı Bag Bodun Üzerine

Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ.....4

Tehdit Büyük: Sürüklenen Türkiye

Nurullah AYDIN.....9

Kuşçusofulu'da Bir Ozan: Ali Durna

Dr. Halil ATILGAN.....10

Pişman (Şiir)

Muhsin BOZKURT.....16

Niyaz (Şiir)

İbrahim ŞAŞMA.....16

Dadaloğlu'nun "Böyle Rüsva Olmasaydık Cihanda"

Ayaklı Şiirine Tahlil Bir Bakış

Yrd. Doç. Dr. Erol AKSOY.....17

Cemal Safi ile Şiir ve Bestelenen Şiirleri Üzerine Söyleşi

Harika UFUK.....22

Ziya Gökalp

Prof. Dr. Saadettin YILDIZ.....23

Bir Meram (Konya) Masalı: Bir Ölünün Yaptıkları

Ayşe TURSUN.....29

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 39 ★ SAYI: 458 ★ ŞUBAT, 2016

Dünya maddileşti, hayatın iniş çıkışları içerisinde asrın getirdiği yağmalama duygusundan kaçabilmenin tek yolu, dağ başlarında yalnız başına varlığını sürdüren ya bir yaşlı çınar ya da bir türbede bizi bekleyen ruhaniyettir!

Bunun için bu tür yerlere özel bir özlemim vardır. Sanki hasretteki dostu bekliyormuşum gibi bakarım oralara. Onlar bana gelmezse ben onlara giderim. Bizim koruyamadığımızı dağlar nasıl koruyor önce onun merakıyla bakarım buralara. Sonra, onların derin vecdini hissedirim. Sokağın kirlettiği duygularım burada bir ağacın yapraklarıyla adeta yeniden yıkanır, arındırılır ve kendi iç dünyamdaki saflığıma dönerim. Türbelerde ise taşlar neredeyse gülerek kuşatır etrafımı.

Yine böyle duygularla düştüm yola. Bir bahar günüydü, yapraklar güneşin ışıkları altında renk dansına durmuşken, ben Melikgazi Türbesinden içeri girdim. Sessizlik taşa sinmiş heyecanı birden üzerime bir gönül alevi gibi sundu. Oturdum, önce Kur'an okudum, sonra dua ettim. Arkasından bağdaş kurdum, o loş ışık altında Melik Gazi'nin heyecanlı macerasını düşündüm. Tarih bunu şöyle anlatıyordu:

Hediyeleri Almaya Ömrü Yetmedi

Kayseri'nin Türkleşmesinde ilk sıkıntılı dönem atlatılmıştı. Artık, Danişmend Ahmet Gazi'nin vefatı üzerine Emir Melik Gazi bölgenin hakimi olmuş ve burada önemli hizmetlere başlamıştı. Dindar, âdil, çalışkan, yardımsever, âlim bir kumandandı. Diğer İslâm ülkelerinden bilginleri bölgeye davet ediyor, hizmet veren herkese yardımda bulunuyordu.

Halk da kendisini çok sevmişti. Şehre huzur ve adalet gelmişti. Yerli halkın sıkıntıları da giderilmiş, onlardan isteyenler kendi inançlarında serbest bırakılmıştı... Onun başarılarını öğrenen halife kendisine bir altın yakalılık, bir altın asa, bir siyah bayrak ve makamında çalınmak üzere bir davulu hediye olarak gönderdi. Aynı şekilde İran Selçuklu Hükümdarı Sultan Sencer de bu kahraman ku-

mandana hediyeler gönderdi. Ne var ki Melik Gazi savaşımlardan yorulmuş ve hastalanmıştı. Hediyeleri getiren heyet kendisine Malatya yakınlarında ulaşabildi. O ise bu hediyeleri alamadan, 1134'te ruhunu teslim etti. Cenazesi tahnit edildi. Getirilip daha önceden yapılan ve bugün adıyla anılan Melikgazi köyündeki türbesine konuldu...

Ona türbe yapanlar, tuğlanın asırlara dayanacak örneğini ilk defa bu eserle gösterdiler. Bu türbe mimarisi ile ayrıca Türk mimari üslup ve sanatkârlığının da şaheser bir örneğini vermiş oldular. Böylece bu eser, burasının Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında ilk mühür gibi toprağa dikilmiş oldu...

8 asra yakın bir süre cesedi çürümeden açıkta durdu. Türbesi ziyaret yerine dönüştü. Asırlardır, manevî sıkıntısı olan ya da bir dilekte bulunmak isteyenler onun kabri başında gidip Rabbinden niyazda bulunmaktadır... (Prof. Dr. Erdoğan Merçil, Müslüman-Türk Devletleri Tarihi s.254. Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara-2000)

Yüce Yaratıcımız, ona hediyelerin heyecanını yaşama şansını niye vermedi bilemiyoruz. Ama bize önemli bir sevgi halesi bırakmasını da ondan esirgemedi. Bugün, birçok kişi burasını bir ziyaret makamına dönüştürdü. Beklentilerine, bu ilmek ilmek işlenmiş halı nakışı gibi duvarlarında cevap arıyorlar.

Gelenler ne niyetle çalarlar bu kapıları bilemiyorum? Benim niyetim halistir, o insanlara vefa borcumuzu makamlarının önünde eğilerek kendilerine dua etmek içindir.

Kapısından ayrılırken, türbenin tuğlalarında dillenen sükutun, burasının münzevi sessizliğine yeni bir anlam verdiğini fısıldadı bana. Ayrıca, mezarlara, ölen insanların kaybolduğu yer olarak bakmamak gerektiğini öğretti.

İnsanlar ölür ama mezarlar onları yaşatır. Tıpkı Melik Gazi'nin sandukasında boylu boyunca yatan naaşı gibi!..

1040'lardan sonra Selçuklu Devleti'nin batı siyasetinde hedef olan Anadolu'nun fethi için, ayrıca yurt tutmak üzere Batıya akan Oğuzlar/Türkmenler'in iki ana üssü bulunuyordu: AHLAT ve HALEP şehirleri. Kuzey Suriye'nin ve Filistin'in İklîm-i Rum'dan evvel Türklerle meskun olduğu bir hakikattir. Halep Türkmenleri denilince, cümle Oğuz boylarının bir haritası olduklarını ve o tarihlerden günümüze değin Halep ve mülhakâtında yaşadıklarını söyleyebiliriz... Selçuklu ve Osmanlı asırlarının bakiyesi olan Bayır Bucak Türkmenleri'nin talihi, o toprakların "misak-ı millî sınırları" dışında kalmasıyla dönmüş, 1926-2015 arası öz yurtlarında öz dillerini dahi koruyamayacak duruma düşürülmüşlerdir. Anadolu'nun fethinde Hristiyan Doğu Roma'ya karşı her zaman ön saflarda gaza ve cihatta bulunan Halep Türkmenleri bizim her bakımdan kardeşlerimiz, soydaşlarımız, dindaşlarımız ve gönüldaşlarımızdır...

Antakya'nın güneyindeki Yayladağ ilçesi devamındaki Kızıldağ ve Türkmen Dağı bölgeleri Türkmenlerin yoğun yaşadığı yerlerdir. Bu yerler aynı zamanda stratejik değere sahip bulunuyor... Bu yerler hem Halep'e, daha çok da bir liman kenti olan Lazkiye'ye hakim mevkidir... Kızıldağ ve Türkmen Dağı bölgeleri son derece önemli top- raklarıdır.

Bayır Bucak Türkmenleri hem ihanete hem de dış saldırılara uğruyor. "MİT TIRLARI" nı durduran hainlerle, iş birlikçileri olan Rusya-İran-Beşşar Esed güçleri Türkmen varlığını imha etmeye çalışıyor. PYD'ye lojistik yardım yapan ABD de iş birlikçilik yapıyor. Burada "Çanakkale Savunması"nın küçük bir örneği yaşanıyor. Türkiye'yi güneyindeki merkez İslam coğrafyasından koparmak, denize ulaşan bir Kürt koridoru açmak, Selçuklu Osmanlı tesisi olan rafine İslamlığı söndürmek üzere cümle Haçlılar, Siyonistler ve Şia-yı Gulât mensupları el ele vermişler, karadan (İran), havadan (Rusya) ve denizden Türkmenlere ölüm kusuyorlar... Vaktiyle Beşşar'ın sarayında temennada bulunanlar, şimdi hiç te utanmadan Cumhuriyet hükümetini eleştiriyor, saldırganlara değil de savunmadakilere

ateş ediyorlar.

Vladimir PUTİN görünüşte nükleer sant- ral ve enerji konuları, esasen Suriye konusundaki iş birliğini derinleştirmek üzere İran'ın başkenti Tahran'da görüşmeler yapıyor... İranlı generaller Suriye'de cirit atıyor, ülkelerinin asli unsuru olan 3,5 milyonluk Türkmen varlığına saldırıyor! İsrail'i de unutmayalım.

Türkiye, her ne pahasına olursa olsun, Su- riye'deki mazlumların, bilhassa Bayır Bucak Türkmenleri'nin hukukunu korumalıdır. Sınırlarının hemen ötesindeki soydaşlarını koruyamayan Türkiye'nin ülke bütünlüğünü sürdürmesi müm- kün değildir. Bütün meselenin, yeni bir "TÜRK BARIŞ DÖNEMİ"nin engellenmek istendiğinin bilinmesi olduğunu unutmayalım.

Ey Türkiye, Ey Türk Milleti! görevin ağırdır, önemlidir ve sen sabrınla bu zorluğu aşmaya kadir- sin! SURİYE, "sönmeyen ateş" oluyor. 14 ülkenin semasında uçuyor. Müslüman çehresi karartılıyor, İslam kültür mirası (Emevi-Abbasi-Selçuki, Eyyu- bi, Memlüki ve Osmanlı) yok ediliyor şimdiye de- ğin 380.000 masum katledilmiş, 12 milyon maz- lum yurdundan edilmiş, yurdundan çıkarılanlar Akdeniz ve türevlerinde boğuluyor, cesetleri kıyı- lara vuruyor, başlangıçtan beri masum ve mazlum- lara kucak açmış olan TÜRKİYE "DAEŞ" ile irtı- batlandırılıyor, bu ittihama "dahili bedhah"larımız da katılıyor, eski yurtlarımızın aslan payını aslan olmayanlar paylaşıyor. Tarihî mirasımız olan "BA- YIRBUCAK TÜRKMENLERİ" katliama ve teh- cir ve tenkilere icbar ediliyor! DAEŞ ile mücade- lede tek başına bırakılan Türkiye, ilaveten bölgesel ve küresel terör örgütleriyle korkutuluyor!

Şu hususu, dünyada bilmelidir ki Osmanoğul- larının şahsında, Türk Milleti'ne verilen "emanet" geri alınmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Büyük Türk Milleti o kutlu emanetin varisi- dir. Emaneti veren güç aynı zamanda vekili hem de sahibidir. Emanet "nizam-ı âlem intizam-ı dev- let ve hükümet" ülküsü ve ulvi siyasetidir. Tür- kiye yalnız kendisinin değil, bütün bir "ümme-i Muhammed" in de güvencesidir, hem sorumlusu hem de hizmetkârıdır... Söz konusu emanetin

günümüzdeki adı “Yurtta Sulh Dünyada Sulh” tur. Cumhuriyetimizin “millî ülküsü”dür. Milli ülkümüzün gerçekleşmesi de bütün zamanlarda, bütün zeminlerde cenge hazırlıklı olmakla mümkündür. Yeter ki, DNA’mızı değiştirmeyelim. Fitri olan değerlerimizi yitirmeyelim.

Komşumuz, dostumuz gördüğümüz Rusya Federasyonu ile münasebetlerimizi hırs ve öfkeye kurban etmeyelim. “Öfke gelirse akıl gidermiş” unutmayalım. Tarihinin her döneminde varlığı, istiklal ve hürriyet için, her türlü fedakârlıkta bulunan Türk Milleti karşısına çıkan hasımlarından hiç, ama hiç birini “arkadan bıçaklamamış...” göğüs göğse dövüşmeyi şerefinden bilmiştir. Buna mukabil, zaman zaman arkasından vurulmuştur... 1915 hadiseleri ve 1984’te tekraren sahnelenen oyunlar gösteriyor ki aziz milletimiz “arkadan vurulma” kahpeliği ile karşılaşmıştır... Her neyse!

Rusya Federasyonunun uygulamaya koyduğu ekonomik, askerî müeyyideler münasebetiyle Türkiye’nin zorlanacağını biraz da içten olarak, seslendirenlere diyorum ki “RIZIK ALLAH’TANDIR” ve onu kısacak ya da genişletecek olan da ALLAH’tır. Suların ve tahammülün müstesna örneği olan Türk Milletinin maşeri vicdanında makamı bulmuş bir özdeyişimiz vardır: “Bir kapıyı kapatan MEVLAM yenisini açar”. Kimsenin şüphesi olmasın... Bunun gibi, imanımızı terennüm eden türkümüzde: “Ağlatırsa Mevlam yine güldürür...” denilmiyor mu?

İmanını yitirenlerden, vatanlarını savunmak beklenir mi? Birkaç yüz yıldır misyonerlikle yoğrulmuş Batı emperyalizminin, içimizden kabzettiği “aydın!” yaftalı yeniçerilerin efendilerinin buyruğundan çıkmamalarını önemsemiyorum. Önemmediğim husus, Türk Milleti’nin bütün cüz-i tamlarıyla tarihî hakikatin farkına varmış olmasıdır. Ruh kökümüze bağlı, doğusuyla, batısıyla dünyayı idrak etmiş, millî ve tarihî sorumluluğunun bilincinde altın neslimizin yetişmiş olması, milletin mukadderatını ele almış olmasıdır... Emaneti hatırlamasıdır.

Demokrasi ile taçlandırdığımız Cumhuriyetimizin yüzüncü, altı yüzüncü, bininci yıl hedeflerine “kızıl elma ülküsü”ne, ulaşmasında asla tereddüde düşmeyeceklerdir.” Ebed bizimdir”...elbet bizimdir. Çünkü Allah bizimledir . Üzülmeyelim.

KOÇAKLAMA

Baturlukta birdir yasa
Menzil nice uzak olsa
Olmaz yine bir an tasa
Dağ aşılır kona kona.

Yiğidin başı pustadır.
Ya sinde ya mapustadır.
Ben gitmeden bir mey doldur
İçeyim kız kana kana...

Doru taylar koşuverir.
At koşanda göz kararır.
Can korkusu kalmaz erir
Bir mum gibi yana yana.

Uğursuzlar yol ucunu
Sarsa dahi tüm acunu
Felek çekip kılıcını
Yaklaşsa da sine sine

Yine o pus gecesini
Eyleriz bir haydut sini
Bir kurşuna nicesini
Oynatırız döne döne...

Varsın olsun yollar düğüm
Tasalanma sen sevdiğim
Çözer onu benim tığım
Uzasa da süne süne...

Düşman olsa bir yıldırım
Ne fark eder Allah kerim.
Silah çeker kaçırırım
Vermem seni ona buna.

Mesut İlkay YANIK

İTİŞEN LOKOMOTİFLER

Manzara manzara hayâl perdesi
Hayâl perdesidir bende motifler.
Motiflerin hayâl meyâl perdesi
Sanki o itişen lokomotifler...

Önder ÇAĞIRAN

Bizim üç kitabede adlarını tespit ettiğimiz Altı Bag Bodun hakkında şimdiki kadar, diğer ilim adamları tarafından çok fazla bir şey söylenmediğini belirtmek isteriz. Dolayısıyla bu çalışmada Kök Türk harfli tarihî metinler ve Çin kaynaklarından faydalanarak Altı Bag Bodun'un kimlerden meydana geldiğini ve tarihî önemleri üzerinde duracağız.

Evvla Altı Bag Bodun etnoniminin geçtiği yazıtlar hakkında kısa bilgiler vermenin yerinde olacağını düşünmekteyiz. Bunlardan birisi Bay Bulun II Yazıtı olup, dört satırdan ibarettir. Ulug Kem'in sol tarafındaki Bay Bulun Kurgan'ı harabelerinden çıkarılan ve Kart Tak Inal Öge adlı bir bey için dikilen yazıtın metnini ilk defa Kiselev bir makalesinde¹ haber vermektedir.

Altı Bag Bodun adını gördüğümüz bir başka belge Uyuk-Tarлак Yazıtı olup, 1888 tarihinde, J. R. Aspelin tarafından Uyuk Nehri havalisinde bulunmuştur. Yazıtın üzerinde bir de tamga vardır. Altmış yaşındayken ölen ve bir elçi olan El Togan Tutuk isimli Altı Bag Bodun'a mensup bir bey ismine hazırlanmış bu kitabeye ait ilk bilgileri Radloff'tan öğreniyoruz².

1 S. V. Kiselev, "Neizdanniye Nadpisi Yeniseyskih Kırgızov", *Vestnik Drevney Istorii*, No 3, Moskova 1939, s. 31; S. E. Malov, *Yeniseyskaya Pismennosti Tyurkov*, Moskova-Leningrad 1952, s. 97-98; I. A. Batmanov, *Yeniseyskih Pamyatnikov Drevnetyurkskoy Pismennosti*, Frunze 1959, s. 170-172; I. A. Batmanov-A. Ç. Kuna, *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti Tuvi*, Vip. 3, Kızıl 1965, s. 30-31; A. S. Amanjolov, "Utoçenne Yeniseyskiye Nadpisi", *Kazak Tili Men Edebiyeti*, Vip. 5, Alma-Ata 1974, s. 101-102; A. S. Amanjolov, *Tyurkskaya Runičeskaya Grafika II*, Alma-Ata 1981, s. 41-42; D. D. Vasilyev, *Korpus Tyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Basseyna Yeniseya*, Leningrad 1983, s. 30.

2 W. Radloff, *Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei*, Dritte Lieferung, St. Petersburg, 1895, s. 304; H. N. Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, C. 3, İstanbul 1940, s. 31; Malov, *age.*, s. 9; I. A. Batmanov, *Yazık Yeniseyskih Pamyatnikov Drevnetyurkskoy Pismennosti*, Frunze 1959, s. 162-163; I. A. Batmanov, *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti Tuvi*, Vip. 2, Kızıl 1963, s. 9-10; Vasilyev, *age.*, s. 14; S. Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, 3. Baskı, Ankara

Bilindiği üzere Türklere boy, kabile adlarının değişik şekillerde verilmeleri söz konusudur ki, bunlardan biri de sayı ile ifade edilenlerdir. Tabi ki burada sayıdan daha çok, "bag" teriminin ne anlama geldiğinin üzerinde durulması gerekir. Kitabelerde "altı bag" ve "iki bag" biçiminde rastladığımız bu kelime "bağlamak" fiiliyle alâkalıdır ve manası "müttefik, ortak, bir arada olan"³ karşılığındadır. Herhalde yazıtlarda yine karşımıza bir unvan hâlinde çıkan "baga" terimi de bununla ilgilidir. Devlet hiyerarşisinde "boyla" unvanından sonra gelir⁴.

Kitabelerde bag ile aynı manaya gelen bir de "çub" terimine dikkat çekmek istiyoruz. Mesela Köl Tigin ve Bilge Kagan Yazıtlarında Bilge Şad, 18 yaşına ulaştığında, yani 701 yılında; "Altı Çub Sogdak'a⁵ doğru bir ordu yollandı ve Çinlilerin Ong Tutuk kumandasındaki beş tümen askerleri burada perişan edildi. Köl Tigin'in bizzat bu savaşlarda yine büyük yararlıklar gösterdiğini ve Çin ordusunun bozguna uğratıldığını"⁶ öğreniyoruz.

2014, s. 314.

3 El-Hvarizmi, *Mukaddimetü'l-Edeb*, Hzl. N. Yüce, Ankara 1988, s. 96-97; Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, C. III, Çev. B. Atalay, 2. Baskı, Ankara 1988, s. 152-153; İbni-Mühennâ Lûgati, Hzl. A. Battal, 2. Baskı Ankara 1988, s. 15; A. İnan, Makaleler ve İncelemeler, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 634-635; Gömeç, *age.*, s. 60-61.

4 S. Gömeç, "Boyla ve Baga Unvanı", **3. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu**, C. II, Ankara 2011, s. 74-79.

5 J. Marquart, *Die Chronologie der Alttürkischen Inschriften*, Leipzig 1898, s. 5; E. Chavannes, *Documents sur les Tou-Kiue [Turcs] Occidentaux*, Petersburg 1903, s. 188; M. T. Liu, *Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken (T'u-kü)*, II. Buch, Wiesbaden 1958, s. 599-600; B. Ögel, "Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Bazı Yeni Araştırmalar", *DTCF. Dergisi*, 17/1-2, Ankara 1959, s. 267.

6 Bakınız, *Köl Tigin Yazıtı*, Doğu tarafı, 31-32; *Bilge Kagan Yazıtı*, Doğu tarafı, 25: "Altı Çub Sogdak tapa süledimiz, bozdımız. Tabgaç Ong Tutuk biş tümen sü kelti, süngüşdümüz. Köl Tigin yadağın oplayu tegdi. Ong Tutuk yurçın yarıklığı eligin tutdı. Yarıklığıdı kaganka açuladı. Ol süg anta yok kiltımız".

Marquart gibi alimler yukarıdaki metinde geçen Altı Çub Sogdaki, Kansu'nun kuzeydoğusundaki Ch'ao-wu Prensiğinin olduğu yerde gösterir ki, genellikle Marquart'ın bu izahı kabul edilir. Burası muhtemelen Ordos çevresidir. Bizim belirtmek istediğimiz husus Altı Çub deyimindeki "Çub" kelimesinin Çince eyalet manasına gelen "Chou" sözüyle birleştirilmesidir⁷. Bize göre ise bu, Altı Bag Bodun'un "Bag"ı ve Kaşgarlı Mahmud'da anılan "Çuvı" yani hakandan iki derece aşağıda bulunan kimselere verilen unvanla da⁸ alâkalıdır.

Bununla beraber 1879'da, Kemçik Irmağının 8 km yukarısında bulunan bir de Kemçik-Kaya Başı Yazıtı vardır. Bu mezar taşının özelliği hem sağdan sola, hem de soldan sağa doğru yazılmış olmasıdır. Tograk adlı bir Türk beyine ait kitabenin bir diğer hususiyeti, üzerinde belki de sonra kazanmış olabilecek Uygur alfabesiyle yazılmış satırların bulunmasıdır. Bunu ilk olarak D. A. Klementz bir makalesinde tanıtmaktadır⁹.

Kitabede adı geçen Inançu Külüg Çiğşi'nin Karabalgasun Yazıtında gördüğümüz Inançu ile aynı adam olma ihtimali söz konusudur ki, beşinci satırında şöyle bir cümle geçer: "Inançu Külüg Çiğşi Beg er erdemim için...sarkınç...altı bag keşdimde ben yeg erdeküm ol erinç kara sengirig yerledim Udur Çiğşi..."¹⁰.

Görüleceği üzere burada da altı müttefikli bir ittifak söz konusudur ki, son zamanlarda yazıtta geçen "keşdim" sözünün Kıstım Kırgızlarıyla birleştirilmeleri de¹¹ gündemdedir. Ancak hâlâ "keş"

7 S. G. Klyastorniy, **Drevnetyurkskiye Runičeskiye Pamyatniki Kak Istočnik po Istorii Sredney Azii**, Moskva 1964, s. 93-94.

8 Kaşgarlı, **age.**, C. III, s. 225.

9 D. A. Klementz, "Drevnosti Minusinskogo", **Pamyatniki Metaliceskih Epoh**, Tomsk 1886, s. 39; Radloff, **age.**, s. 325-326; Orkun, **age.**, s. 89-90; S. V. Kiselev, **Drevnyaya Istoriya Yujnoy Sibiri**, Moskova 1951, s. 612; Malov, **age.**, s. 46-47; Vasilyev, **age.**, s. 23.

10 Bakınız, **Kemçik-Kaya Başı Yazıtı**, 5. satır: "Inançu Külüg Çiğşi Beg erliğim için...Altı müttefik halkın en iyisi şüphesiz ben idim. Kara Sengir'de yerleştim. Udur Çiğşi. . ."

11 A. İsakov, **Kırgız-Moğol İlişkileri (IX. -XV. Yüzyıl)**, Doktora Tezi, Ankara 2014, s. 81-82.

kelimesinin anlamı hakkındaki tartışmalar sürmektedir.

Şimdi Altı Bag Bodun tabirinin kitabelerde geçtiği yerlere bakacak olursak Bay Bulun II Yazıtının ön tarafı 1. satırında: "sizime yüz kadaşıma altı bodunıma sizime adırıldım"¹² ve arka yüzünde: "altı bag bodunım küçlüğün için..."¹³ cümlelerinde kayıtlıdır.

Uyuk-Tarlak Yazıtının 2. satırında ise: "Atım El Togan Tutuk ben tengri elimke elçisi ertim, altı bag bodunka beg ertim"¹⁴ cümlesinde karşımıza çıkar. Netice itibarıyla şimdi sıra, iki kitabede gördüğümüz Altı Bag Bodun'un kimliğini tespite geldi.

Kök Türk tarihiyle alâkalı Çin yıllıklarına baktığımızda, 6. asrın sonlarıyla, 7. yüzyılın başlarında, batıda On Ok Türklerinin yaşadığı coğrafyada bir takım karışıklıkların yaşandığına şahit olmaktadır. Meşhur İstemi Yabgu'nun vefatından sonra, Kök Türk Devletinin batı bölgelerinin idaresi oğlu Tardu Yabgu'nun eline geçmişti. Çin kaynaklarında adı "Ta-t'ou" şeklinde yazılan yabgu ne yazık ki babası gibi erdemli bir kişi de değildi. İhtiraslarına yenik düştüğünden, Çin ondan yararlanmasını çok iyi bildi¹⁵. Tardu Yabgu en az amca çocukları kadar kaganlığın yönetiminde hakkı olduğunu düşünüyordu. Ama ortada bir de gerçek vardı. Asla Türk Devletinde iki hakanın aynı anda halkı idare etmesi mümkün değildi.

Bu arada yaşanan birtakım siyasi hadiselelerin peşinden Bilge unvanı taşıyan Tardu, arkasını güvene almak amacıyla İdil boyu kabilelerini (Ogurları)¹⁶ itaat ettirdikten sonra, 598 tarihinde

12 Bakınız, Bay Bulun II Yazıtı, Ön taraf, 1. satır: "Sizlerden, yüz akrabamdan, Altı Bodunımdan ayrıldım".

13 Bakınız, **Bay Bulun II Yazıtı**, Arka Yüzü: "Altı Bag Bodunım güçlü olduğu için..."

14 Bakınız, **Uyuk-Tarlak Yazıtı**, 2. satır: "Adım El Togan Tutuk, ben kutlu ülkemin elçisi idim. Altı Bag Bodun'a bey idim".

15 J. Marquart, "Historische zu den Alttürkischen Inschriften", **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes**, XII Band, Wien 1898, s. 196; M. T. Liu, "Kulturelle Beziehungen Zwischen Ost-Türken und China", **Central Asiatic Journal**, Vol. I, Wiesbaden 1957, s. 191.

16 Ogur meselesi bizde, üzerinde durulması gereken bir

Bizans imparatoru Maurice (582-602) gönderdiği elçilik heyeti ve mektupta kendisini artık, “yedi soyun ve yedi iklimin büyük önderi” olarak gösteriyordu ki, bundan kastı dünya hâkimiyeti idi. O, burada Ak Hun-Avarların da hakanı olduğunu söylemekteydi¹. Ama hâlâ Türkler için kutsal merkez Orkun havzasıydı. Bunu kendisi de çok iyi biliyordu. Oraya hâkim olmadıktan sonra, yaptıklarının hiçbir önemi yoktu.

Doğuda ise birtakım felaketler, iç karışıklıklar ve taht kavgalarının ardından devletin başına 600 tarihinde Tuğlu (K’i-min) Kagan’ın geçtiğini görüyoruz. Gerçekten Çinli devlet adamları çok zekice düşünüyorlardı. Amca çocuklarını kolay bir şekilde birbirlerine düşman yaptılar. Tabi ki onların başarılı olmalarında, Türklerin zaafının da unutulmaması lazım.

Bu amca oğullarının mücadelesi sırasında iyice serbest kalan, Tardu 601’de Çin’e yürüdü. Diğer taraftan Kök Türklerle bir Çinli prenses getirerek kısa süre onların arasında kalan ve Türklerle yönelik menfi projelerin mimarlarından olan, ayrıca çok güzel ok atan askerî elçi Chang-sun Sheng’in Türk ordusunun geçeceği yerlerdeki suları zehirlemesi üzerine birçok zaiyat vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Türkler kendilerine karşı bir kalleşlik yapıldığının farkında değillerdi. Onlar binlerce

konudur. Kanaatimizce Kök Türkçe belgelerde aile, soy, nesil anlamını taşıyan “oguş, ogul, ogur, oguz” aynı kökten gelmekte ve mana olarak da aynıdır. Burada dikkatimizi çekecek olan şey “og” köküdür. Muhtemelen –uş, ul-, -ur, -uz da çokluk ekleridir. Herhalde Ogurlar Batı Tölös gruplarıydı. Ancak Latin-Bizans kaynaklarında isimleri sıkça zikredilen bu Ogurlar hakkında çok derin araştırmaların yapılması lazımdır. Bakınız, Gömeç, **Türk Kültürünün...**, s. 43.

1 Chavannes, **age.**, s. 50, 102; C. A. Macartney, “On the Greek Sources for the History of the Turks in the Sixth Century”, **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, 11/2 London 1944, s. 267; L. N. Gumilev, **Drevniye Tyurki**, Moskva 1967, s. 120-126; L. Rasonyi, **Tarihte Türklük**, 2. Baskı, Ankara 1988, s. 97; Liu, **age.**, Buch I, s. 59; M. Grignaschi, “La Chute de L’Empire Hephthalite dans les Sources Byzantines et Perses et le Probleme des Avar”, **Acta Antiqua**, Tom. 28, Budapest 1980, s. 16; İ. Mangaltepe, **Bizans Kaynaklarında Türkler**, İstanbul 2009, s. 153-156; A. Deliorman, **Tarih Boyunca Türkçülük**, İstanbul 2010, s. 17.

hayvan ve insanın ölümünün Tanrı’dan geldiğine inanıyorlardı.

Bunun yanı sıra Tardu’nun Çin ve bunlarla iş birliği yapan Tuğlu (K’i-min) üzerine birkaç defa daha yürüdüğü anlaşılıyor. Fakat karşıdaki rakipleri çok kalabalık ve güçlü olduklarından önemli neticeler alamadı. Çinli askerlerin ani baskınlarına uğradı. Daha sonra Tardu’ya karşı başta büyük Tölös kabileleri ayaklandı; o da 603 sıralarında Köke Nor taraflarındaki T’u-yü-hunlara kaçarak izini kaybettirdi². Büyük ihtimalle burada öldürüldü. Çünkü bir daha ondan haber alamıyoruz. Koskoca bir ömür, belki Türk milleti adına daha faydalı işler yapabilecekken, heba oldu. Ama yine de Türkistan coğrafyasındaki Türk birliğinin korunmasındaki emekleri, günahlarının affı için göz önünde bulundurulabilir. Öyle anlaşılıyor ki, Tardu’nun ortadan kaybolmasından sonra, ona bağlı boyların bir kısmı Tuğlu’nun (K’i-min) yanına gelmişti.

Daha önceden de bahsettiğimiz gibi, Tardu babasına karakter olarak benzemiyordu. Gerçi savaşçı ve cesur bir insandı, fakat iktidar hırsı gözünü boyamıştı. Bu arada bütün Türk dünyasında ahalinin çoğunluğu cesur ve özgürlüğüne düşkün Tölöslerdir. Kolay kolay herhangi bir ittifaka girmeyen Tölösleri kullanan beyler ucuz kahramanlıklara soyunuyorlardı. Bu hâl zaman zaman onların hoşuna gitmiyor ve isyanlara yelteniyorlardı. Bunun gibi Tardu’ya karşı ayaklananların başında özellikle Tölöslerin Bugu boyu gelmiştir ki, onlar da Kırgız birliğinin temelini teşkil ederler.

Bu esnada çok genç yaşta Tardu’nun yerine geçen torunu Çor Alp (Ch’u-lo) Tigin (Ho-sa-na/

2 M. Grignaschi, “Sabirler, Hazarlar ve Göktürkler”, **VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C. I, Ankara 1972, s. 239; J. M. De Guignes, **Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumi**, C. II, İstanbul 1924, s. 328-334; Chavannes, **age.**, s. 15-16, 50; H. Ecsedy, “Trade and War Relations Between the Turks and China in the Second Half of the 6 th Century”, **Acta Orientalia**, Tom. 21, Budapest 1968, s. 142-143; R. Grousset, **Bozkır İmparatorluğu**, Çev. R. Uzmen, İstanbul 1980, s. 102; Rasonyi, **age.**, s. 97; Liu, **age.**, s. 58-61, 104-108; I. Ecsedy, “Tribe and Empire, Tribe and Society in the Turk Age”, **Acta Orientalia**, 31/1, Budapest 1977, s. 9.

Kasar=Hazar), batıda Tölösleri kontrol altında tutmayı başarmıştı. İli bölgesi ve eski Wu-sun topraklarında oturan Çor Alp (Ch'u-lo), batıda bulunan birçok Kök Türk ve Tölös kabilesini yönetiyordu. Tıpkı dedesi gibi kendi payına düşen bölgeyi sağ ve sol beylerbeyliği biçiminde idare etmekteydi. Buralara kendi yakınlarını veya adamlarını atamıştı. Tam bu sırada Çin imparatorluğu yine ikili oynamaya başladı. Onun ne kadar rakibi varsa hepsine destek verdi. Çor Alp da gelen Çinli sefirlere son derece kötü davranıyordu. Bununla birlikte Çor Alp, Tölöslerin kendisine karşı yapacakları menfi bir hareketten de çekiniyordu. O yüzden topladığı birkaç yüz oymak beyini öldürttü³. Bu onun için büyük bir hata idi. Bundan dolayı Tölös kabileleri isyan etti. Uygur (Hui-ho), Bayırku (Pa-ye-ku), Ediz (A-tie), Tongra (T'ung-lo), Bugu (P'u-ku), Apa İsilere (A-pu-se) birleşerek, işte kaynaklarda ilk defa tarafımızdan ortaya çıkarılan Altı Bag Bodun'u meydana getirdiler. Böylece Uygurların da yavaş yavaş tarih sahnesinde sivrilmelerinin yolu açıldı.

Anlaşılabileceği üzere Çor Alp Yabgu'nun durumu gün geçtikçe kötüleşti. Türkistan'da önemli bir yere sahip olan Sır Tarduş ve Ch'i-pilerle de (K'i-pi)⁴ arası açıldı. Batıdaki beyler onun yanından birer birer ayrılarak, Altı Bag Bodun'un etrafında kümelendiler. Ne yapacağını şaşırarak Çor Alp Yabgu Çin'den destek bekledi. İlişkileri düzeltmek niyetiyle Türkistan'ın meşhur kan terleyen atlarından yolladı. Bu esnada batı ülkelerini gezen imparator, yabguyu da çağırırdı, fakat o buna yanaşmayınca Çinliler de Çor Alp'dan kurtulmayı kafalarına koydular. Bunun ardından Çin kaynaklarında unvanı Sie-kiu (Che-koei/ muhtemelen İrkin unvanıdır?) şeklinde geçen Tardu soyundan bir beyin

3 De Guignes, *age.*, C. II, s. 344-345, 420-421, C. III, s. 16; Chavannes, *age.*, s. 14-24; Liu, *age.*, s. 350; B. Ögel, "Uygur Devletinin Teşekkülü ve Yükseliş Devresi", *Bellekten*, C. 19, Ankara 1955, s. 332-333.

4 C'he-pi, Ch'i-pi veya K'i-piler (Çepni/ Kıpçak?) aynı zamanda bir Tölös boyudur. Onların idarecisi olan şahıs bu boy adını soy ismi şeklinde de taşıyor olabilir. Bunun da bilinmesinde fayda vardır. Esas yurtları Türkistan'ın doğu taraflarıdır.

Çinlilerden prenses istemesi bu fırsatı doğurdu. Ona büyük han lakabının verilmesi, Çor Alp'la bozuşmasına sebep oldu. 612 tarihinde mağlubiyete uğrayan yabgu, hiç arzu etmediği hâlde Çin'e kaçmak zorunda kaldı. Yanında besyüz kadar atlısı bulunan Çor Alp Yabgu bir müddet Çin imparatorunun maiyetinde yer aldı. Hatta Çinlilerin Kore seferine katıldığı da söylenir. Fakat onun devletin esas merkezine karşı takındığı tavır unutulduğundan, muhtemelen Sır Beg (Shih-pi) Kagan (609-619) Çin'e bir elçi yollayarak Çor Alp'ın kendisine gönderilmesini istedi. Çin devlet adamları da yanlarına sığınan bir Türk için çatışmayı göze alamadıklarından, bunu Türk heyetine münasip bir şekilde yolladılar ki, o ilk önce şarhoş edilerek kendinden geçirildi. Elçi de Çor Alp'ı kılıcıyla öldürdü. Bu olaylar sırasında adı yukarıda anılan İrkin, On Okların başına geçmiş, bu da bir süre sonra 619'larda yerini muhtemelen kardeşi T'ong (Tonga) Yabgu'ya bırakmıştır⁵.

İşte hem Bay Bulun II, hem de Uyuk-Tarлак Yazıtlarında adlarına rastladığımız Altı Bag Bodun ittifakı uzun yıllar Orta Asya'nın siyasi hareketlerinde tesirli olmuştur. Neticede hepsi bir federasyon yapısını meydana getiren bu boy teşekküllerinin içerisinde sadece Uygurlar, 8. asrın ortasına doğru Türklerin büyük bölümünün önderliğine sahip olmuştur.

BAY BULUN II YAZITI

ТҺҰХТҰОД :НҰОҮ :НҰ :АҢҰ :ХҰХС :ҰС :ТҰ
 ХҰХҰХ :ХҰХҰХ :ХҰХС :АҢҰ :ХҰХС :НҰХҰХ :ХҰХҰ
 ХҰХҰХ :АҢҰХҰХ :НҰХ :ХҰХ :ХҰХ :ХҰХ :ХҰХ
 ТҰХҰХ :ХҰХҰХ :ХҰХ :ХҰХ :ХҰХ :ХҰХ :ХҰХ :ХҰХ

5 De Guignes, *age.*, C. II, s. 422-427; Chavannes, *age.*, s. 21-24, 51; Liu, *age.*, s. 358; Gumilev, *age.*, s. 156; Y. Bregel, *An Historical Atlas of Central Asia*, Leiden-Boston 2003, s. 14; S. Gömeç, *Kök Türk Tarihi*, 4. Baskı, Ankara 2011, s. 80-82.

⊠⊡⊣⊤⊥⊦⊧⊨⊩⊪⊫⊬⊭⊮⊯⊰⊱⊲⊳⊴⊵⊶⊷⊸⊹⊺⊻⊼⊽⊾⊿⊠⊡⊣⊤⊥⊦⊧⊨⊩⊪⊫⊬⊭⊮⊯⊰⊱⊲⊳⊴⊵⊶⊷⊸⊹⊺⊻⊼⊽⊾⊿
 ⊠⊡⊣⊤⊥⊦⊧⊨⊩⊪⊫⊬⊭⊮⊯⊰⊱⊲⊳⊴⊵⊶⊷⊸⊹⊺⊻⊼⊽⊾⊿⊠⊡⊣⊤⊥⊦⊧⊨⊩⊪⊫⊬⊭⊮⊯⊰⊱⊲⊳⊴⊵⊶⊷⊸⊹⊺⊻⊼⊽⊾⊿
 ⊠⊡⊣⊤⊥⊦⊧⊨⊩⊪⊫⊬⊭⊮⊯⊰⊱⊲⊳⊴⊵⊶⊷⊸⊹⊺⊻⊼⊽⊾⊿⊠⊡⊣⊤⊥⊦⊧⊨⊩⊪⊫⊬⊭⊮⊯⊰⊱⊲⊳⊴⊵⊶⊷⊸⊹⊺⊻⊼⊽⊾⊿

KAYNAKÇA

Amanjolov, A.S., “Utoçenne Yeniseyskiye Nadpisi”, **Kazak Tili Men Edebiyeti**, V1p. 5, Alma-Ata 1974.
 Amanjolov, A.S., **Tyurkskaya Runiçeskaya Grafika II**, Alma-Ata 1981.
 Batmanov, I.A., **Yazık Yeniseyskih Pamyatnikov Drevnetyurkskoy Pismennosti**, Frunze 1959.
 Batmanov, I.A., **Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti Tuvi**, V1p. 2, Kızıl 1963.
 Batmanov, I.A.-Kunaa, A.Ç., **Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti Tuvi**, V1p. 3, Kızıl 1965.
 Bregel, Y., **An Historical Atlas of Central Asia**, Leiden-Boston 2003.
 Chavannes, E., **Documents sur les Tou-Kiue [Turcs] Occidentaux**, Petersburg 1903.
 De Guignes, J.M., **Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi**, C. II, İstanbul 1924.
 Deliorman, A., **Tarih Boyunca Türkçülük**, İstanbul 2010.
 Ecsedy, H., “Trade and War Relations Between the Turks and China in the Second Half of the 6 th Century”, **Acta Orientalia**, Tom. 21, Budapest 1968.
 Ecsedy, I., “Tribe and Empire, Tribe and Society in the Turk Age”, **Acta Orientalia**, 31/1, Budapest 1977.
 El-Hvarizmi, **Mukaddimetü'l-Edeb**, hzl. N. Yüce, Ankara 1988.
 Gömeç, S., “Boyla ve Baga Unvanı”, **3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu**, C. II, Ankara 2011.
 Gömeç, S., **Kök Türk Tarihi**, 4. Baskı, Ankara 2011.
 Gömeç, S., **Türk Kültürünün Ana Hatları**, 3. Baskı, Ankara 2014.
 Grignaschi, M., “Sabirler, Hazarlar ve Göktürkler”, **VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C. I, Ankara 1972.
 Grignaschi, M., “La Chute de L'Empire Hephthalite dans les Sources Byzantines et Perses et le Probleme des Avar”, **Acta Antiqua**, Tom. 28, Budapest 1980.
 Grousset, R., **Bozkır İmparatorluğu**, Çev. R.Uzmen, İstanbul 1980.
 Gumilev, L.N., **Drevniye Tyurki**, Moskva 1967, s.120-126; L.Rasonyi, **Tarihte Türklük**, 2. Baskı, Ankara 1988.
 İbni-Mühennâ Lûgati, hzl. A.Battal, 2. Baskı, Ankara 1988.
 İnan, A., **Makaleler ve İncelemeler**, 2. Baskı, Ankara 1987.
 İsakov, A., **Kırgız-Moğol İlişkileri (IX.-XV. Yüzyıl)**, Doktora Tezi, Ankara 2014.
 Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi**, C. III, Çev. B. Atalay, 2. Baskı, Ankara 1988.
 Kiselev, S. V., “Neizdannıye Nadpisi Yeniseyskih Kırgızov”, **Vestnik Drevney Istorii**, No 3, Moskova 1939.
 Kiselev, S. V., **Drevnyaya Istorıya Yujnoy Sibiri**, Moskova 1951.
 Klementz, D.A., “Drevnosti Minusinskogo”, **Pamyatniki Metalıçeskih Epoh**, Tomsk 1886.
 Klyaştorıny, S.G., **Drevnetyurkskiye Runiçeskiye Pamyatniki Kak Istoçnik po Istorii Sredney Azii**, Moskva 1964.
 Liu, M.T., “Kulturelle Beziehungen Zwischen Ost-Türken und China”, **Central Asiatic Journal**, Vol. I, Wiesbaden 1957.
 Liu, M.T., **Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken (T'u-küe)**, I-II. Buch, Wiesbaden 1958.
 Macartney, C.A., “On the Greek Sources for the History of the Turks in the Sixth Century”, **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, 11/2 London 1944.
 Malov, S. E., **Yeniseyskaya Pismennosti Tyurkov**, Moskova-Leningrad 1952.
 Mangaltepe, İ., **Bizans Kaynaklarında Türkler**, İstanbul 2009.
 Marquart, J., “Historische zu den Alttürkischen Inschriften”, **Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes**, XII Band, Wien 1898.
 Marquart, J., **Die Chronologie der Alttürkischen Inschriften**, Leipzig 1898.
 Orkun, H. N., **Eski Türk Yazıtları**, C.3, İstanbul 1940.
 Ögel, B., “Uygur Devletinin Teşekkülü ve Yükseliş Devresi”, **Belleten**, C. 19, Ankara 1955.
 Ögel, B., “Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Bazı Yeni Araştırmalar”, **DTCF. Dergisi**, 17/1-2, Ankara 1959.
 Radloff, W., **Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei**, Dritte Lieferung, St.Petersburg 1895.
 Vasilyev, D.D., **Korpus Tyurkskih Runiçeskih Pamyatnikov Basseyna Yeniseya**, Leningrad 1983.

Türkiye; tarihine, kimliğine, birliğine, bütünlüğüne, değerlerine ihanete zorlanıyor. Batı; Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında başlattığı Ortadoğu'yu kaosa itmek sonrada kendi denetiminde yeni yapılanmaya kapı aralamak için fitne ateşini yaktı. Libya ve Tunus'ta amacına ulaşan batı, Yemen ve Mısır'da istediğini gerçekleştiremedi. Şimdi ise Suriye ve İran'a yönelik komşu olan Türkiye'yi koçbaşı olarak kullanmak istemektedir.

Yeni Dünya Düzeni, özelleştirme, küreselleştirme ve post/modernizm üzerine oturmuştur. Tüm bu kavramlar, az gelişmiş ülkelerin önüne örtülü işgaller, terör eylemleri, toplum mühendisliği, psikolojik harp, algı yönetimi, beşinci kol faaliyetleri, karanlık savaş yöntemleriyle birlikte yürütülüyor.

Dünya'da ABD ve AB'in çöküşü konuşuluyor. Bu algıyı değiştirmek isteyen ABD, NSA-CIA-FBI-Pentagon danışmanları operasyonlarıyla özellikle Ortadoğu'da, Kuzey Afrika'da, Asya'da ve Türkiye'de birlik ve bütünlüğü, bağımsızlığı savunanları etkisizleştirerek, ülke yönetimine yön vermektedir. ABD, kaostan düzene doktrinini uygulamaktadır. Bunları operasyonlar adı altında yaparak ülkelerdeki toplum ve devlet düzenini altüst etmektedir. Ana hedef korkutmaktır ama herkesi, herkesi korkutmak, sindirmek, yıldırım ve insanları çaresizliğe düşürmek. Bu siyaseti ve onun hukukunun artık hiçbir engel tanımadığını herkese göstermektedir.

Bu sayede istedikleri gibi, her ülkeyi teslim alacaklarını ve yöneteceklerini hesaplamışlardır. Bunu da ABD'li danışmanları denetiminde taşeronları ile yürütüyorlar. ABD bu taşeronları, son kullanma tarihlerine kadar değişik düzeylerdeki operasyonlarda da kullanacaktır. Sonra da son kullanma tarihinde deliğe süpürüleceklerdir.

Jeopolitik güç, boşluk alanlarında yaşanan çatışma ve krizler ile asimetric tehditler, Türkiye ve dünya gündemindedir. Risk ve tehditlerin, simetrikten asimetric'e doğru uzanan geniş bir yelpazeye yayıldığı bir dönemde, Türkiye'nin yeni güvenlik algılamalarını doğru ve gerçekçi belirlemesinin gereği açıktır.

Türkiye'nin güvenlik kaygıları temel olarak;

- Toplumsal dokuyu tehdit eden girişimler,
- Uzun menzilli füzeler ve kitle imha silahlarının yayılması,
- Dinî değerleri istismara dayalı faaliyetler ve iç ve dış kaynaklı bölgesel çatışmalardan kaynaklanmaktadır.

Jeostratejik ve jeopolitik konumu itibariyle dünyanın en istikrarsız bölgeleri olan Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'nun ortasında yer alan Türkiye'nin güvenlik stratejisi; ülkenin ulusal bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü, ulusal ve uluslararası çıkarlarını korumak ve muhafaza etmek esaslarına dayanmalıdır.

Türkiye, güvenlik stratejisinde;

- Bölgesinde bir güç ve denge unsuru olmayı,
- Çevresinde bir barış ve güvenlik kuşağı oluşturmayı,
- Bulunduğu bölgeye ve ötesine yönelik strateji ve güvenlik üreten bir ülke olmayı,
- Dünya ülkeleriyle iş birliği, yakınlaşma ve olumlu ilişkiler geliştirmek için girişimlerde bulunmayı hedef olarak seçmelidir.

Türkiye; kendi güvenliğine doğrudan etkileri gibi risk ve tehditlere, başka ülkelere endekslilikte yaklaşım içinde olmamalıdır.

Güvenliğin bölünmezliği ve kapsamlı güvenliğe dayalı bütünsel yaklaşım, millî güvenlik sistemi içerisinde algılanmalıdır.

Birinci dünya savaşında yüz binlerce Türk askerini katlederek Suriye'yi işgal edenler ile iş birliği tarihe de İslamiyet'e de Türk Milleti'ne de ihanettir.

Irak'ı, İran'a karşı savaştıran sonra da Kuveyt'i işgale teşvik eden sonra da BM üyesi ülkeyi işgal ettin diye topyekûn saldıran ABD-AB'nin bu sinsi kirli oyunlarına alet olunmamalıdır.

Türkiye'nin millî güvenliği, komşularıyla sağlıklı dostane ilişkilerden geçer. ABD ve AB'nin tarihî emelleri ve beklentileri ortada iken bunları yok saymak, Türkiye'nin yararına değildir.

Türkiye'yi yönetenler tarihî sorumluluklarıyla başbaşadır.

Geçmiş yıllarda Karaisalı'da yapılan Âşıklar Bayramında Kuşçusofulu'dan Âşık Ali Durna'yı tanıdım. Kendisi ile sohbet etmek, şiirlerinden örnekler dinlemek bir türlü kısmet olmamıştı. Görüşmek istediğimi Çatalanlı Veysel Güngör, Karaisalı'nın meşhur eniştesi kendi tabiriyle "Afara" Karaisalılı Ahmet Kurmuş, Karaisalılı güreşçi Fevzi Karakuş'a da bahsetmiştim. Hemşehrilerimiz bu arzumuzu gerçekleştirmek için harekete geçtiler.

28. 08. 1994 tarihinde Ahmet Kurmuş, Ahmet Özen, Fevzi Karakuş'la birlikte saat 17.00 sularında Çatalan'a ulaştık. Veysel Güngör'ün dükkânına konuk olduk. Hoşbeşten sonra derleyeceğimiz âşığın ne zaman geleceğini sorduk. Veysel Bey bizim oraya gideceğimizi söyledi. Hazırlıklar yapıldı. Köye telefon edildi. Bizleri beklediklerini öğrendik. Veysel Bey'in minibüsü ile yola revan olduk. Bu arada akşam olmuş, ezan okunmuş, karanlık çökmüştü.

Karaisalı – Çatalan asfaltından ayrılarak Kuşçusofulu Köyü yoluna koyulduk. Yol stabilize. Takriben 20 km'lik bir yol kat ettikten sonra köye girdik. Ali Durna'nın evine vardığımızda saat 21.00 olmuştu. Ali Ağa'nın "yan ev" dediği yer minderli odasına konuk olduk. Hoşbeşten sonra sohbet başladı. Fakat ben de dâhil çok acıkmıştık. Aradan çok zaman geçmemişti ki sofraya kuruldu. Yufka ekmekler dağıtıldı. İnek yağı ile kavranan tavuk, bulgur pilavıyla birlikte ortaya konuldu. Köy tavuğunun lezzetini gören bizler sunî ile tabiiliğin arasındaki farkı bir kez daha yaşadık. Çok şükür karnımız doydu. Sıra Ali Durna ile ilgili çalışmaya gelmişti.

Kuşçusofulu, Adana'nın Karaisalı ilçesinin Çatalan beldesi sınırları içinde, Çatalan'ın kuzeyinde, Karaisalı'nın doğusunda. Adana'ya 60, Karaisalı'ya 80, Çatalan'a 19 km. Rakımı 300 – 400 metre civarında. Batısında Kaldağı, güneyinde Nuhlu, kuzeyinde Maden köyü sınırlarıyla çevrili. 32 hane olan Kuşçusofulu, Cingöz köyü ile bir muhtarlık.

Elektrik ve su sorunu yok. Her evde radyo, televizyon gibi iletişim araçları mevcut. Köyün ne zaman kurulduğu, bu yerleşim birimine nereden ve nasıl geldikleri bilinmiyor.

Âşık Ali Durna kısaca tanıtmaya çalıştığımız Kuşçusofulu köyünden Hatipoğlu (Hatipoğlu) sülalesinden. Babası Mehmet, anası Ayşe. 1945 yılında dünyaya gelir. 7 - 8 yaşlarında iken kendi kendine okuma yazmayı öğrenir. Sesi de güzeldir. Çevrede Karacaoğlan türküleri çok söylendiği için, Ali de bu yaşlarda başlar Karacaoğlan türküleri söylemeye. Okuma yazmayı öğrenmesi onun Karacaoğlan türkülerini söylemesini daha da kolaylaştırır. 9 – 10 yaşındayken babası vefat eder. Ailenin en büyük çocuğu olduğu için ailenin geçimini temin etmek Ali'ye düşer. Çobanlık, orman işçiliği yaparak evin geçimini sağlar. Bu meşguliyeti askere gidinceye kadar devam eder. Ancak askere gitmeden önce Nuhlu köyünden Süleyman Ağa'nın kızı Hamide'ye âşık olur. Hamide'yi 1965 yılının mart ayında kaçırır. Yeni evlenmiş olmasına rağmen aynı yılın 23 eylülünde askere alınır. Yer Sivas. Birliği: I. Temel Tabur 4. Bölük. İki ay temel, iki ay da ihtisas eğitimi yaptıktan sonra askerî şoför okuluna gönderilir.

Eğitimi tamamladıktan sonra levazım bölüğü ekmek arabasının şoförü olur. Askerlik bitimine çok az bir zaman kala önemli bir rahatsızlık geçiren Ali Durna 45 günlük hava değişimine gönderilir. Bu istihattan sonra geri kalan 33 günlük askerliğini Gaziantep Piyade Alayının I. Bölüğünde tamamlayarak 23 Eylül 1967'de terhis olur. Askerlikten sonra köyüne dönen Ali Durna 1972 yılına kadar çiftçilik yapar. Aynı yılın sonunda arkadaşıyla ortaklık bir kamyon alır. 1975 yılına kadar çalıştırır. Fakat iflas ederler. 1979 yılında kardeşiyle ortaklık bir kamyon daha alır. Fakat yine belini doğrultamaz. İşler kesat gider. Tek çare Adana'ya gidip şoförlük yaparak geçimini temin etmektir.

Düşündüğünü uygulamaya koyar. 1984 yılına

kadar Adana'da şoför olarak çalışır. Aynı yıl Çatalan Orman Bölge Şefliğine şoför olarak atanan Ali Durna 1987 yılına kadar Akarca bölgesinde bekçi olarak görev yapar. 2001 yılında da aynı kurumdan emekliye ayrılır. Ali Durna 4 kız, dört erkek olmak üzere sekiz çocuk babasıdır.

Âşıklığı ve Sanatı

Ali Durna'nın şiir yazıp türkü söylemeye başlaması Karacaoğlan sevgisinden kaynaklanmaktadır. Ondaki Karacaoğlan sevgisi kendiliğinden okuma yazma öğrenmesini sağlamıştır. 7 - 8 yaşlarında okuma yazmayı öğrenen Ali Durna, sürekli Karacaoğlan okumuş. Birçok dörtlüklerini de ezberlemiş. Çukurova'da bir gelenek vardır. "Karacaoğlan çığırnak." Ali de akranları içinde en iyi Karacaoğlan çığırnaklardan biridir. Bir gün arkadaşı Hüseyin Karaoğlan'la birlikte ava giderler. Avlanırken:

*Koyun gelir kuzuyunan
Ayağının tozuyunan
Gelin Ayşe suya gitmiş
Yanı körpe kuzuyunan*

diyerek türkü söyleyen bir Yörük kızına rastlar. Yörük kızı ve türküsü Ali'yi çok etkiler. İçi burkulur. Tüpleri diken diken olan Ali etkilenişini şöyle dile getirir:

*Nasıl terk eyledin dağların ıssız
Soldu koynundaki gül Yörük kızı
Artık bundan sonra yaşa kavgasız
Ara da dengini bul Yörük kızı*

*Nasıl yürüdü o yolu yayan
Âşık baban senin fiyatın koyan
Sekişin kekliktir bakışın doğan
Elbet bir sevdiğin var Yörük kızı*

*Elli bin vermişler yüz bin de azdır
Temmuzda büyümüş gerdan beyazdır
Çıkışın ilkbahar yürümen yazdır
Elbet bir sevenin var Yörük kızı*

*Eladır gözlerin karadır kaşın
Arasam dünyayı bulunmaz eşin
Tavus kuşu gibi kınalı döşün
Elbet bir sevenin var Yörük kızı*

der ama şiirde adını kullanmaz. Yani tapşırılmaz. Zira Yörükler birbirine çok tutkundur. Adı bilirse kendisine kötülük yapılacağından korkar. Ali'nin taş başına oturan Yörük kızına yazdığı dörtlükler ilk şiiridir. Bundan sonra o da başlayacaktır Karacaoğlan gibi her Türkmen güzeline türkü söylemeye. Nitekim de öyle olur. Çeşme başında su dolduran, ekin biçen, ot kazan güzeller Ali'nin gönül telinin titremesini, duygularının kabarmasını, elini kulağına atarak türkü söylemesini sağlar. Zira o, türküyle doğmuş, büyümüş, türküyle de ölecektir.

Ali bütün şiirlerini türkü olarak bilmekte, yörede bilinen Karacaoğlan ağzıyla da seslendirmektedir. Kuyudan su götüren köylü kızına irticalen söylediği türküsü şöyledir:

*Kırlangıçlar yuva yapar kayaya
Canım kurban senin gibi mayaya
Günde akşam suya gelin kuyuya
Helke olan kollarına sevdiğim*

*Eğlen bir su ver de içem helkeden
Ne güzel yaratmış seni halk eden
Temmuz aylarında çıkma gölgeden
Doğan güneş seni yakar sevdiğim*

*Yemin ettim helal etmem hakkımı
Aldın başımdaki olan aklımı
Vakti sabah şafak yeri söktü mü
Uyansam aklıma düşen sevdiğim*

*Varamam sevdiğim dağların ardı
Abin gelip beni kimlerden sordu
Baban bir vurmada dişimi kırdı
Onulmaz dertlere koydun sevdiğim*

*Ali Durna böyle ne çok sözlüsün
Mekânda münezzeh kalp de gizlisin
Bu fani dünyada bana gözlüsün
Her daim özlerim seni sevdiğim*

diyerek güzellerle ilgili duygularını dile getirir. Ama gönülü yücelerdedir. Atmaca gibi süzer tepeden. Dolana dolana seyrederek etrafta. Zaman zaman pike yapar yüksekten. Gözleri kirmen eğiren bir Türkmen güzeli arar. O Elif olur. Zala olur. Dön-

dü olur. Fark etmez. Döne döne inmek ister çeşme başına. Karacaoğlan gibi güzel peşinde çarık eskitmeyi düşünür. Gönlü Toros dağları kadar yücedir. Yüceden yüceye Toros dağısın / Sabahın güneşi tez sana dizeleri gelir akılına. Kendisi de böyle söylemek ister. Arkasını verir sekiye. Atar elini kulağına. Karacaoğlan'dan bir türkü tutturur gönlünce:

*“Sarı edik geymiş goncu kısarak
Gidiyor da birim birim basarak
Anası huri de kızı beserek
Emirler'den bir kız indi pınara*

*Sarı edik geymiş goncu dizinde
Arzumanım kaldı ala gözündə
Böyle güzel m'olur köylü kızında
Emirler'den bir kız indi pınara”*

der demesine de Emirler'den değil de Tereli'den bir kızın pınara inmesini ister. Bağlaması yok ki vura teline. Değneğini alır. Bağlama yapar. Tereli Çeşmesi'ne gelecek Türkmen güzelini gözlemeye başlar. Derken dileği kabul görür. Helkesi kolunda su doldurmaya gelir Yörük kızları. Ali Durna kızlarla atışma yaparak duygularını dile getirmek ister: Tıpkı Kerem ile Aslı gibi. Kızlar su doldurur çeşmeden. Hem de Tereli Çeşmesinden. Kızlardan biri Ali'den önce davranır. Düşündükleri diline yansır. Söyler içindekileri:

KIZ:

*Eğlen âşık konuşalım burada
Aktı gözyaşlarım döndü Fırat'a
Evlənip seninle ersek murada
İnsafın var ise kal burda burda*

Fırsatı ganimet bilen Ali bağlama yaptığı değneği ile dile getirir duygularını. Cevap verir.

ALİ:

*Benim derdim vardır senden de beter
Viran olan bağda bülbül mü öter
Bu gurbet ellerde çektiğim yeter
Eğlenip burada durmak olur mu*

KIZ:

*Yârin bir gül ise ben de bülbülüm
Söyler bülbül gibi durmadan dilim
Ancak beni senden ayırır ölüm
Âşık isen eğlen kal burda burda*

ALİ:

*Gezmediğim bir yer yurt da kalmadı
Ne kadar dolaşsam çilem dolmadı
Kadir Mevlâ'm muradımı vermedi
Her kapıyı açıp girmek olur mu*

*Tükendi takatim yoktur kararım
Kayıp ettim yâri durmaz ararım
Nice yıldır ateşlere yanarım
Her geçene bir sır vermek olur mu*

KIZ:

*Gel âşık bu kadar yüksekten uçma
Sırım gizli dersin ellere açma
Garip garip gurbet elde dolaşma
Kurban olurum kal burda burda*

ALİ:

*Koklayamam asla gonca gül olsan
Bakamam yüzüne sırma tel olsan
Sen bir paşa ben de aciz kul olsam
Evlənip kapında kalmak olur mu*

KIZ:

*Âşık artık eyleme bu kadar nazı
Bilmem ki feleğin nedir garazı
Ağlatıp durursun dertli İraz'ı
Âşık insaf eyle kal burda burda*

ALİ:

*Ben garibim âşık oldum birine
Onun için düştüm gurbet eline
Kargayı koymam bülbül yerine
Düşün ki yadları sarmak olur mu*

KIZ:

*N'olur âşık bana ismini bildir
Çekip hançerini vur beni öldür
Yıllardır ağladım sen beni güldür
İnsafın varise kal burda burda*

ALİ:

*İsmimi n'idersin yolcuuyum bacı
Yüreğime koydun büyük bir acı
Bulunmaz derdimin bunca ilacı
Zor edip de ayrı kalmak olur mu*

KIZ:

*Allah'ını seversen beni ağlatma
Ağlatıp da şu sinemi dağıtma
Gizli sırlarımı bana söyletme
İnsafın var ise kal burda burda*

ALİ:

*Şunu söyleyeyim bana darılma
Her geçen yolcuya varıp sarılma
Ben sana yâr olmam boşa yorulma
Eğlenip yanında kalmak olur mu*

KIZ:

*Âşık iyi dinle benim sözlerim
Ağlamaktan görmez oldu gözlerim
Kapandı yolumuz tutmaz dizlerim
Eğlen âşık eğlen kal burda burda*

ALİ:

*Ali'm der ki gidip yâri bulurum
Bulmaz isem hasretiyle ölürüm
Bulursam Zeynep'i geri gelirim
Her bahçeden bir gül dermek olur mu*

KIZ:

*Çok yalvardım sözlerime gelmedin
Bildiğinden hiç geriye durmadın
Dertli İraz'ınla bir dem sürmedin
Âşık insaf eyle kal burda burda*

ALİ:

*Ali Durna nice yıllar gezmiştir
Tatlı canı gurbet elde bezmiştir
Sizi görüp yaralarım azmıştır
İstenmeyen yarayı sarmak olur mu*

diyerek duygularını dile getirir. Doğrusu istenmeyen yara sarılmaz. Sen de sarma benim yarımı diyerek uzaklaşır. Ama içi yanıyordur. Gönül ateşi kor olmuş onu yakıp yandırmaktadır. Bir mürşit arar. Yol gösterene ihtiyaç vardır. Ali bunun bilincindedir. Sabırla koruk helva olur diyerek yoluna devam eder. Bir gün, beş gün derken Çatalan Pazarında destan satan bir aşığa rastlar.

Destancı:

*“Âşık Ali'm der ki neden
Kabul etmezmiş beden
İki de bir pencereden
Bakan dilber benim olsa*

*Âşık Ali'm der bu sözü
Dayanmaz herkesin özü
Anne baba kardeşinden
Ayrılıyor elin kızı”*

diyerek destan satmaktadır. Destancı, Karaisalı'nın Söğütlü köyünden Âşık Ali'dir. Yöre söyleyişyle Aşşık Ali... (Ali Şahin) Aşşık Ali'den çok etkilenen Ali Durna söylenen dizelerde kendisini bulur. Fakat cesaret edip de Aşşık Ali ile konuşamaz. Usta destancı ile konuşup sohbet edememek içinde bir ukde olarak kalır. Bir gün beş gün sonra bu dileğini yerine getirmek için Adana'ya gider. Kuruköprü mevkiinde hayran olduğu Aşşık Ali'yi destan satarken bulur. Tanışır, konuşurlar, birlikte destan satarlar. Bu beraberlikten sonra Aşşık Ali pir, Ali Durna da onun müridi olur. Aşşık Ali, Karacaoğlan'dan sonra feyiz aldığı en büyük ustadır. Onu örnek alarak destan yazıp satmaya başlar. İlk destan Varto depremiyle, ikinci destanı da yöresinde yaşanan trafik kazasıyla ilgilidir. Ama onun esas destanı güzellere yazılmış olanıdır:

*Elif'i sorarsan gözlerin süzer
Çekinmez kimseden sakınmaz gezer
Korkarım ki sana degecek nazar
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*Zeynep'i sorarsan belleri ince
Siyah saçını da dökmüş kulunca
Aklım aldın benim seni görünce
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*Havva'nın gözleri karadır kara
Senin yüzünden gelsin bu bela
Düşmüşsün sevdiğim duydum ki dile
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*On sekize girmiş Eminem yaşın
Mercan mıdır bilmem ağzında dişin*

*Satlıksan gel bana param da peşin
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

diyerek güzellere olan duygusunu dile getirir. Aslında yörede, çevresinde yaşanan her olay onun destanına bir konudur. Konu buldukça yazdığı destanlar da çoğalır. Üstelik destan satarak para da kazanır. Fakat çevresi destan yazmasına, satmasına, sokak sokak dolaşarak yazdıklarını dile getirmesine şiddetle karşıdır. Yörenin taassubu her gün biraz daha büyür. Herkes Ali'ye engel olmak için elinden gelen gayreti gösterir. Çünkü destan yazmak, satmak yöreye göre asaletli bir iş değildir. Ali buna rağmen destan yazmaya devam eder.

Onun yazdığı tüm şiirleri destan türündedir. Fakat o yazdığı şiirin destan olduğunu bilmeyecek kadar konunun dışındadır. Karacaoğlan'dan başka tutar dalı olmadığı gibi, âşıklar meclisine dâhil edecek kılavuzu da yoktur. Üstelik bir de toplum baskısı onu gün be gün çaresiz bırakır. O bu konuda dümensiz bir kayıktır. Buna rağmen destan yazmaya, türkü söylemeye devam eder. Yalnız elinden tutanının olmayışı için incelikleriyle ilgilenmesine engel olur. Onun için usta âşıklar gibi şiirdeki ölçüyü, durağı, koşmayı, varsağıyı, şiirdeki hece yapısını bilemez. Şayet o da diğer âşıklar gibi bilmiş olsaydı, âşıklar meclisinde yerini alacak, bir mürşide özünü bağlayacak, daha ustaca şiirler yazma fırsatını bulacaktı. Fakat yöredeki toplumsal baskı onun bu konuda ileri gitmesine mani olur. O bunu açıkça söylemese de boynunu bükerek ifade eder.

Anlatılanlara göre: O bu konuda yalnız ve çaresizdir... Çaresizliği gün be gün artar. Kahrından yazdığı destanlarına sahip çıkmaz. Yazılanların bir defterde toplamasını dahi düşünmez. Onun için de tüm yazdıkları yok olup gider.

Gidenleri maalesef geri getiremedik. Sadece hafızasında kalanlarla yetindik. Daha erken Ali Durna'ya ulaşmış olsa idik yazılan destanların bir kısmına kurtarabilir, ulaştıklarımızı bir araya getirerek toplumun hizmetine sunabilirdik. Maalesef dileğimiz kursağımızda kaldı. Yörenin taassubu, bu tür işlerin günah olarak değerlendirilmesi Ali Dur-

na destanlarını yok etti.

Bilinmeli ki silahı dostuna çekersen katil, düşmanına çekersen gazi olursun. Dilerim dostumuz Ali Durna da silahını hep düşmanına çekerek gazi olma şerefine nail olur.

Sonuç:

Ali Durna 11'li hece ölçüsüyle şiirler yazmış. Aşk, seveda, gurbet ve çevredeki sosyal olaylar destanlarına konu olmuş. Maalesef yazdığı destanlardan elinde sadece birkaç örnek kalmış. Gerçekten çok acı. Toplumun baskısıyla yazdığı destanları yok et. Geleceğe hiçbir şey bırakma. İnsanın inanası gelmiyor. Yalan diyesi geliyor. Gerçek olamaz diyorsunuz. Ama maalesef gerçek, hem de çok acı bir gerçek...

Dileriz ki bundan sonra Ali Durna yaptığı işin kadrini kıymetini bilir, kendini yeniden dünyaya gelmiş gibi kabul eder, şiirlerini bir defterde toplayarak değerlendirilmesini, sevgi dolu dünyasına başka pencerelerin açılmasını sağlar. Aşk olmadan meşk olmaz.

Destanlarından Örnekler

GÜZELLER DESTANI

*Tenzile eline hep mercan dizer
Dünür salsam eğer kardeşim kızar
Giyinmiş kuşanmış karşımda gezer
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*Ümmü'nün hep sözü dokunur bana
Altın akça aldım güzelim sana
Anan baban duyup kızacak bana
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*Fatma'yı sorarsan esiyor kalan
Ne kadar söylüyor insana yalan
Gezerken kızıyor bak bana kalan
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

²² Ali Durna'nın yukarıda yayınladığımız destan örneklerinin bazı dörtlükleri sakıncalı görüldüğünden yayınlanmamıştır. Bayram Destanı olarak yayınladığımız şiiri çok uzun olmasına rağmen hatırlanamadığı için dört dörtlüğü kayda geçmiştir. İlk yazdığı Varto Depremi Destanına ise hiç ulaşlamamıştır. Destanlarında bazen Ali'm bazen de Ali Durna adıyla taşımıştır.

*Ayşe'ye bakarım salınıp gezer
Giyinmiş kuşanmış bak hoşça süzer
O güzel parmaklar inciler dizer
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*Hatice gözlerin eyler Fireng'i
Ararsan dünyada bulunmaz dengi
Doğmaz yeryüzünde gökten mi indi
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*Esmâ'nın kemer sıkılmış belini
Baktım kınalamış nazik elini
Felek mi soldurdu esmer gülün
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*Aşkınla hastayım, yatamaz oldum
Düştüm yataklara kalkamaz oldum
Yeter bu sevdayı çekemez oldum
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

*A kız dillerine kurban olayım
Âşık Ali'm sana yorgan olayım
Bir düşmanın vardır seni alayım
Bu güzellik sende bil kara gözlüm*

BAYRAM DESTANI

*Yaz gelince çayır çimen sulanır
Bir sene de iki bayram dolanır
Herkes böyle günde aranır
Dostlar bayramınız mübarek olsun*

*Zalim felek ateşini yandırır
Ufacık yavruyu anne emdirir
Komutanım beni izne gönderir
Dostlar bayramınız mübarek olsun*

*İstanbul, İzmir bir de Konya'da
Komutanım mislin yoktur dünyada
Bayramlar geliyor gönlüm silada
Dostlar bayramınız mübarek olsun*

*Yağmurlar yağıyor içinde kardır
Kanunda elli bir gün izinim vardır
Bayramda gurbetlik pek fazla zordur
Dostlar bayramınız mübarek olsun*

TRAFİK KAZASI DESTANI²
Karaisalı'da da oldu bir acı
Bütün bu acıyı duyan ağladı
Anne bacı gelmiş feryat sesine
Mustafa, Perihan, Mehmet ağladı

*Cumanın akşama saat tam onda
Yolun ortasında toprak taş yanda
Her tarafta hasar, vücutlar kanda
Kimi ölmüş kimi solmuş ağladı*

*Sofudedé'den Yusuf birisi
Can dayanmaz buna sözün doğrusu
Zapt'olmuyor Çingî Oğlanın karısı
Bütün millet yasta kalan ağladı*

*Köylü kasabalı deliye döndü
Beş Ocak'a diyen kamyonu bindi
Hele şu Cabbar'ın ocağı söndü
Haneleri bomboş kaldı diyen ağladı*

*Etekli köyünü matem bürüdü
Acıyı duyanlar yandı yürüdü
Dediler Cingöz'den Ahmet de vardı
Parayı cebinden alan ağladı*

*Bütün vücudundan akıyor kanı
Kimi oğlum kimi kocam der hani
Mevlâ'm layık görmüş Topaktaş seni
Olayı yerinde duyan ağladı*

*Sarı Mehmet'in de söndü ocağı
Kiminde kelle yok kimin bacağı
Çocuklu hanımın açık kucağı
Çocuğu görenler yandı ağladı*

² 5 Ocak 1922 tarihi Adana'nın düşman işgalinden kurtuluşudur. Onun için de Kurtuluş Bayramı olarak kabul edilmiştir. Yörede Çete Bayramı olarak bilinir. O gün Adanalıların şeref günüdür. Onun için de çok görkemli kutlanır. Kutlamalara herkes katılır, köylüsü kentlisi akın Adana'ya bayrama gider, katılamayanlar kendinde bir eksiklik hissederek Kurtuluş bayramına katılmak bir şereftir. İşte Ali Durna Karaisalı köylerinden 5 Ocak Kurtuluş Bayramına kamyonla Adana'ya gidenlerin yolda kaza geçirmesini destanlaştırmış, hadiseyi dörtlüklerle anlatmaya çalışmıştır. Destandan Ali Durna'nın isteği üzerine bazı dörtlükler çıkarılmıştır.

*Bize bir fırtına sanki yel esti
Şoförün elleri kolları şaştı
Topaktaşa varırken devrildi düştü
Cenazeyi yerden alan ağladı*

*Âşık Alîm diyor sana n'oluyor
Yazdım destanımı gözüm doluyor
Kimi yaşar kimi hâlâ ölüyor
Cenazeyi gelip gören ağladı*

PIŞMAN

Şüphesiz varsın birsin
Elbette Allâh'ım
Gaflet hâlinde geçen
Zamânadır âhım

Bilirim ömrüm boyunca
Çoktur günâhım
Gaflet içinde yiten
Zamânadır âhım

İçimdeyken sen
Aramışım dışarda beyhûde
Bu yüzden olmamış bir türlü
Ahhh başım âsûde

Dert benim, derman bendeymiş
Âh u zârımdan kime ne
Değilmişim farkında ahh
Bir ömür boyu desene

Koskoca hayâtım meğer
Geçmiş kıyl u kaal ile
Uyanışım geç oldu
Pişmânlığım ise nâfile

Dememiş boşuna Hazret-i Mevlânâ:
“Ey İnsan!
Olacaksın bir gün
Pişmân olduğuna da pişmân.”

Muhsin BOZKURT

NİYAZ

Sen yılanın zehrine, dermanı saklayansın.
Geceyi sabah eden, karayı aklayansın.

Ne olur yüreklere derdi, hüznü değdirme.
Gariplerin boynunu, Kadir Mevla'm eğdirme.

Viran olmuş kalpleri, vefasıza yıktırma.
Dip köşede yatırıp, kapılara baktırma.

Cümle öksüz yetimin sen dardını bana yaz.
Bir ananın babanın, hasretliğidir ayaz.

Sen Rahmansın Rahimsin, kulu bırakma darda.
El ver düşene Mevla'm, dipsiz derin o yârda.

Eller sana açılır, kudretin hürmetine.
Afiyet ver sıhhat ver, Resul'ün ümmetine.

Cananı can yanında, canı canan yanında.
Ayırma hem dünyada hem de gönül hanında.

Hayırla gelsin ölüm, kapımı çalacaksa
Hazır kıl beni sana, bu vuslat olacaksa.

Dert senden derman senden, türlü derdi sun ama.
İmtihan dünyasında ailemle sına.

Umut kapılarından ümitsizce çevirme
Kara haberle bizi, bir dağ gibi devirme

Elbet senden gelmişiz, elbet bu dönüş sana.
Kaynayan bir ihlâsı, azık eyle insana.

Şafi sensin yarabbi, şifa bekleyen kula.
Sen ki filiz verensin, kırılmış kuru dala.

Ne bir çocuk ağlasın, ne de bir yürek yansın
Sen rahmeti bol rabbim, yeri göğü duyansın

Huzur bir muştı gibi kapımıza dayanan
Kalp gözü açık olsun, arif olsun uyanan

İbrahim ŞAŞMA

Özet

"Edebî eseri ve o eserden yola çıkarak eserin şairini ya da yazarını anlayabilmek, açıklayabilmek mümkün müdür? Edebî eser, bu bilgilerin ipuçlarını içerisinde barındırır mı? Edebî eser ile o eserin üretildiği toplum ya da dönem arasında herhangi bir ilişki var mıdır? Yazar ya da şair kendini mi yoksa toplumu mu anlatır?" gibi sorular edebiyat araştırmacıları tarafından sürekli olarak sorulmuş ve bunun neticesinde edebî eseri, o eserin üreticisini, eserin yazıldığı dönem şartlarını anlamaya, açıklamaya çalışan çeşitli çözümleme ve değerlendirme yöntemleri hep ortaya atılmıştır. Ortaya atılan hiçbir çözümleme yöntemi şüphesiz ki, edebî eserin ya da sanatçısının açıklanmasında tam ve yetkin değildir. Her çözümleme yönteminin kendisine göre bir eksiği ya da yanlış tarafı bulunabilir; ancak yine de eldeki değerlendirme yöntemleri kullanılarak herhangi bir eser hakkında üstü örtülü hâlde kalmış olan bilgilere ulaşılabilir ya da o bilgilerden yeni yorumlar yapabilecek kapılar açılabilir.

İşte bu çalışmada Dadaloğlu'nun "Böyle Rüsva Olmasaydık Cihanda" ayaklı şiiri, Nurullah Çetin'in şiir çözümleme yöntemine göre çözümlenmeye çalışılacak, aynı zamanda eser, edebiyat sosyolojisi bağlamında değerlendirilerek şairin anlatmak istedikleri yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dadaloğlu, Fırka-i İslahiye, edebiyat sosyolojisi.

Edebî metinlerin anlaşılması ve açıklanması amacıyla yapılan metin tahlilleri, edebiyat çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır.

Metin tahlilleriyle edebî metinler; sosyolojik, psikolojik vb. yönlerden değerlendirilip devri içerisindeki yeri ve şairinin/yazarının içinde bulunduğu ruh hâli ya da etkisi altında kaldığı kimi olay veya durumun açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Böylece metin tahlilleri kimi zaman toplumsal ya da kişisel durumların tespitinde önemli ipuçlarını verebilmektedir.

Metin tahlilleri, edebî metinleri içerik, yapı, dil, üslup, ahenk, simge-imege yapısı gibi yönlerden incelemeye tabi tutmaktır. Böylece edebî metin, şairin ya da yazarın eserinde kullandığı sembolleri ve imgeleri çözümleyerek gizlenen anlam değerlerinin açıklanmasıyla daha anlaşılır kılınabilmektedir. Bu amaçlarla edebiyat dünyasında çok çeşitli metin çözümleme yöntemleri ortaya atılmış, bu yöntemler birçok eser üzerine de uygulanmıştır. Bu yöntemlerden biri de edebiyat sosyolojisi temelli incelemedir.

"Edebiyatın sosyolojik imkânı, temelde edebiyat-toplum ilişkisini kurcalamak ve her iki alan arasın-

da kopmaz bağların mevcudiyetini dile getirmektir. Edebiyat-toplum ilişkisini kurcalayan külliyat, edebiyat ile içinde üretildiği toplum arasında kopmaz, yadsınamaz, reddedilemez bağların mevcut olduğunu iddia etmektedir. Buna göre ne edebiyat toplumdan ne de toplum edebiyattan bağımsız algılanabilir. Edebiyat doğrudan toplumsal gerçekliği ve toplum olaylarını anlatmasa dahi toplumsal yapı ile ilgili olmak, ondan etkilenmek durumundadır. Çünkü edebiyatın oluştuğu, geliştiği ve anlatıldığı ortam tamamıyla toplumdur." (Alver 2006: 11-12).

Bu bağlamda edebiyat sosyolojisi, edebiyat-toplum ilişkisini çeşitli açılardan ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu inceleme metoduna göre edebî eser, içerisinden çıktığı toplumsal yapıyla birebir ilişki içerisinde ve toplumsal dinamiklerin etkisi altında meydana gelmekte, kendi başına veya sadece sanatçı ekseninde ortaya çıkmamaktadır. Edebî ürünler, sanatçıların da dâhil olduğu belirli bir tarihî, sosyal ve kültürel süreçten sonra meydana gelip bu arka plana yaslanmaktadır. Dolayısıyla siyasi, toplumsal, tarihî, kültürel tüm olayların anlaşılması edebî eseri doğuran sürecin gün yüzüne çıkarılması bakımından önemlidir. Aynı za-

manda edebî eserlerin de bir ayna gibi bu süreci yansıttığı da bir gerçektir. Dolayısıyla toplumsal, tarihî ve kültürel yapı öğrenilerek toplumun ortaya koyduğu edebî eseri anlayabilmek, çözümleyebilmek mümkün olurken bu çözümlemeyle de edebî eserin toplumsal etkileri saptanabilmektedir. Her edebî üretim, içerisinde doğduğu toplumun tarihî, sosyolojik ve kültürel özellikleriyle ilişki içerisinde varlığını sürdürebilmektedir.

Bu bilgilerden hareketle bu çalışmada halk şairi Dadaloğlu'nun "Böyle Rüsva Olmasaydık Cihanda" ayaklı şiiri Nurullah Çetin'in şiir çözümleme yöntemine (Çetin 2010) göre şair-eser-toplumsal, tarihî arka plan bağlantısı göz önünde tutularak tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Buna göre Dadaloğlu'nun bu koşması şu başlıklara göre incelenecektir:

- I. Şiirin çıkış noktası
- II. Şiirin içerik unsurları
  1. Konu
  2. İzlek (Tema)
  3. Düşünce
  4. Olay
  5. Varlık
  6. Duygu
  7. Görüntü
- III. Nazım şekli
- IV. Dil ve Üslup
- V. Ahenk
  1. Kafiye
  2. Vezin

Dadaloğlu'nun aşağıda tahlil edilecek koşması şu şekildedir:

"N'olaydı da Kozanoğlu'm n'olaydı
Sen ölmeden bana ecel geleydi
Bir çıkımlık canımı da alaydı
Böyle rüsva olmasaydık cihanda

N'eyledik de Hakk'a büyük söyledik
Ne akılla kahpeleri dinledik
Cahil idik n'ettiğimizi bilmedik
Aciz çıktık bak adımız her yanda

Beyim gelir, arkasında bin atlı
Cümlesi de sanki kuştur kanatlı
Sen ölürsen derdim olur bin katlı
Yar yetimi kalır mıydı meydanda

Derviş Paşa gayrı kına yakınsın
Böbür böbür dört bir yana bakınsın
Amma bizden gece gündüz sakınsın
Öc alırız ilk fırsatı bulanda

Dadaloğlu söyler size andını
Şimdiden yok bilsin hasmım kendini
Bağlasalar parçalarını bendimi
Yatacağım bilsem bile zindanda" (Görkem 2006: 52).

I. Şiirin Çıkış Noktası

İsmail Görkem, kitabında bu şiirin yakılma sebebi kısmında şu bilgileri vermektedir: "Fırka-i İslahiye ordusu Kozan'a geldiği zaman Uzunyayla, Pınarbaşı, Sarız, Saimbeyli ve Fefe yörelerinin derebeyi Kozanoğlu Yusuf Ağadır. Yusuf Ağa ile Derviş Paşa aralarında şöyle anlaşılır: Yusuf Ağa önce 2.500 kuruş aylıkla Maraş'ta ikamete razı olur. Daha sonra bu kararından vazgeçer ve Sivas'ta iskân olmayı ve oğlu 13 yaşındaki Ali Bey'in de Harp Okulunda okutulmasını ister. Bu istekleri de kabul edilir. Fakat buna rağmen yine birkaç kere isyan eder. Bunun üzerine bir gece hapsediği çadırdan kaçmak isterken vurularak yakalanır ve yaralı yaralı idam edilir." (Görkem 2006: 53). Bu bilgi, şairin ya da yazarın toplumdan ayrı düşünülmemeyeceğini, eserlerin çıkış noktasında sosyal meselelerin olabileceğini de göstermektedir. Zira şair ya da yazar "eseriyle dünyayı resmeder; ele aldığı tüm olgu ve durumlar okuyucuya bir ayna tutar. Eserine ne konu olmuşsa ayna tutulan odur. Kâh psikolojik gerilim ve sorunlardır, kâh birey-toplum uyumsuzluğu kâh devasa sosyal meselelerdir." (Alver 2006: 18).

II. Şiirin İçerik Unsurları

1. **Konu:** Şiirin konusu Kozanoğlu Yusuf Bey'in İslahiye Ordusu tarafından öldürülmesi üzerine Kozanoğulları'nın mutlu, huzurlu yaşamlarının, dirlik ve düzenlerinin bozulmasıdır. Yusuf Bey'in ölümü ve bu ölümün Kozanoğulları'nın ruhunda uyandırdığı dayanılmaz acı, Fırka-i İslahiye

Ordusu'nun Kozanoğulları'nın hayatında yaptığı kökten değişimler karşısındaki konumu ve tutumu anlatılmaktadır. Yani konunun kaynağı gerçek yaşantı tecrübeleridir. Şair bu gerçek yaşantı tecrübelerini dile getirirken Kozanoğlu Yusuf Bey'in ve Avşarların anlatıldığı bölümlerde olumlu, Osmanlı Devleti ve Derviş Paşa'nın anlatıldığı bölümlerde ise olumsuzlayıcı bir tavır takınmıştır. Bunun yanında, bu olayların Yusuf Bey'in ve Avşarların başına gelmesini de sorgulayıcı bir tavırla ele almıştır.

2. İzlek (Tema): İnsanlarda ailesine, sevdiklerine, sülalesine, milletine karşı bir bağlılık duygusu vardır. Hele hele bu duygu Türk toplumunda daha da yüksek seviyelerdedir. Bu bağlamda insan, ait olduğu toplumun ya da milletin başına gelen felaketlere karşı derin üzüntülere kapılır. Hatta yeri gelir, bu bağlılık duygusuyla onun için kendisini bile feda edebilir.

3. Düşünce: Şiir, esas itibarıyla düşünceye değil, duyguya yaslanmaktadır. Şiir, Dadaloğlu'nun şahsında biz (Kozanoğulları) ve Derviş Paşa'nın şahsında siz (Osmanlı Devleti) zıtlığına, çatışmasına dayanmaktadır.

Biz, Kozanoğlu Yusuf Bey'in önderliğinde yazın yaylada, kışın ovada konar-göçer bir vaziyette rahat, mutlu, huzurlu bir şekilde yaşayan Kozanoğulları'nı, siz ise onları zorunlu iskâna dolayısıyla kontrole tabi tutan, vergiye bağlayan, yaşam tarzını değiştiren Osmanlı idaresini ifade etmektedir. Şair, yiğit ve tehditkâr bir üslupla fedakâr bir tavır iç içe sunmaktadır. Kendi beyine ve obasına zulmettiğini düşündüğü Osmanlı idaresine karşı gelip beyi ve obası için zindanda yatmayı göze alan, kendi varlığını obasının varlığı için eritecek bir düşünceyle yeminini ediyor. Şiire bu bağlamda ideolojik bir şiir de denilebilir. Şair, kendi obasına yapılanlar noktasında yaşananları bir hüznün penceresinden betimlerken aynı zamanda da Avşarları Osmanlı idaresine karşı bilinçlendirmeyi, yaşananları unutturmamayı hedeflediği de söylenebilir. Bu noktada şiirdeki düşüncenin sosyal karakterli bir düşünce olduğu ve etken tavrı¹ ele alındığı gö-

1 Etken tavrı; şairin aktif tutum sergilediği, bir davanın gerçekleşmesi için mücadele içinde olduğu, bir fikrin, bir ide-

rülmeindedir.

4. Olay: Dadaloğlu'nun bu şiiri bir olay şiiri- dir. "Kimi şiirlerde geçmişte olup bitmiş ve yaşanmış bazı olaylara yer verilir." (Çetin 2011: 39). Şiirde bilinen somut bir olay olan Avşarların Derviş Paşa komutasındaki Fırka-i Islahiye Ordusu ile Osmanlı idaresi tarafından zorunlu iskâna tabi tutulması sırasında yaşanan Kozanoğlu Yusuf Bey'in ölümü olayına telmihte bulunmaktadır. Ancak olaylar baştan sona anlatılmamaktadır. Osmanlı idaresinin Kozanoğulları'nı iskân ettirmek istemesi, Kozanoğullarıyla anlaşma yapılması, Kozanoğlu Yusuf Bey'in idam edilmesi, Kozanoğullarının başsız kalıp yerlerinden yurtlarından ayrılmak zorunda kalmaları olaylarına şahit olan şair, bu şiiri söylemiştir. Şiirde duyguyla olay unsurunun iç içe verildiği ancak olayın geri planda kaldığı duygunun daha ağır bastığı görülmektedir. Şairin amacı aslında sadece bu olayları anlatmak değildir. Çünkü "edebiyat, özellikle bir kolektif kimlik tesis etme, toplumsal bilinç durumu belirleme, cemaatsel birlik sağlama, ulusal, dinsel ve ideolojik anlam haritaları örme bağlamında kendine yer açma" (Alver 2006: 17) vazifesini de üzerine alır. Bu bağlamda şair, bu olaylara gönderme yaparak yaşananların Avşarlar arasında unutulmamasını sağlayıp Osmanlı idaresine karşı bir şuur oluşturmaya da çalışmaktadır.

5. Varlık: "Varlık, genel olarak şairin şiirinde kendisinden söz ettiği, yer verip ele aldığı dış dünyada görülen maddi varlıklar, tabiat ve eşyadır." (Çetin 2011: 43). Şiirde somut varlıklara çok az yer verilmiştir, onlar da ön plana çıkmamaktadır. Şiirde somut varlıklar olarak at, kuş, kanat, bent, zindan geçmektedir. Yusuf Bey ve adamlarının bindiği atlar kanatlanmış kuşlara benzetilmiştir. Şair, Yusuf Bey ve adamlarının atlarıyla gelişini oba için bir mutluluk, gurur ve övünç kaynağı olarak yorumluyor. Bu yorum da o nesnelere tanımlanmasında etkili oluyor ve Yusuf Bey ve adamları kanatlı kuşlar gibi tasavvur ediliyor. Bu da şairin at, kuş ve kanat gibi varlıkları sezgici/idealist² bir bakış olojinin peşinden gittiği, hayallerini gerçekleştirme savaşını verdiği ve onun heyecanını duyduğu tavidir. Etken tavrı için bkz. ÇETİN, Nurullah (2011); *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara, s. 20.

2 Sezgici/idealist yaklaşıma göre bilginin asıl kaynağı akıl de-

açısıyla değerlendirdiğini göstermektedir. Şair, obasının başında bir baba gibi durup onları koruyan, dirlik ve düzenlerini sağlayan Yusuf Bey'in ölümünden sonra Kozanoğulları'nı ise bir yetime benzetiyor. Yetim kalmış bir çocuğun durumu ile Kozanoğulları'nın bu acıklı hâli özdeşleştirilmiştir. Bent ve zindan gibi varlıklar ise nesnel özellikleriyle öç duygusuyla bağlantı kurularak kullanılmıştır.

6. Duygu: Şiirde Avşar obalarının geçmişte yaşadıkları o güzel günlere duyduğu özlem kuvvetle hissedilmektedir. Ayrıca obanın beyine duyulan sevgi ve onun idam edilmesi karşısında duyulan öfke, nefret, hüznün duyguları iç içe geçmiş bir vaziyette sunulmaktadır. Şiire daha çok üzüntü ve öfke duygularının hâkim olduğu görülmektedir. Bu nedenle öç alma konusundaki kararlılık da dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla Derviş Paşa ve onun şahsında Osmanlı idaresine karşı bir tehdit ön plana çıkmaktadır.

Bu şiirde ön planda Kozanoğlu Yusuf Bey'in ölümü üzerine duyulan acı ve hüznünden bahsedilse de arka planda Fırka-i Islahiye Ordusu ve Osmanlı Devleti'ne karşı derin bir nefret ve öç alma duygusundan da söz edilebilir.

Kozanoğlu Yusuf Bey, Avşar obasının direğidir, dayanağıdır. Kozanoğulları, beylerinin varlığıyla varlık bulurlar. Birlik, beraberlik içerisinde huzurla yaşarlar. Dolayısıyla Kozanoğlu Yusuf Bey'in ölümü Avşar obasının ölümü gibidir. Hele de bu ölüm ecele gelmemişse onlar için daha da dayanılmaz bir hâl alır. Kozanoğulları, Yusuf Bey'i o kadar çok severler ki, onun ölüm acısını görmektense ecelin kendilerine daha önce gelmesini isterler.

Yusuf Bey, obanın bir babasıdır sanki. O ölüncü tüm Kozanoğulları "yetim" kalır. Kozanoğulları'nı kahreden, çok sevdikleri, ölümüne bağlandıkları beylerinin ölümünden başka obalarının dağılması, yerlerinin, yurtlarının bozulması ve bu nedenle de adlarının her yanda "aciz" çıkması ve dünyaya "rüş-gil sevgidir. Sezgi gücü, kişiyi zihni sempatisiyle varlığın içine sürükler. Böylece insan bilinciyle varlığın ruhu özdeşleşmiş olur. İnsanın sevgi gücü, hayalleri ve duyguları belirleyici sebeptir, madde yani varlık da buna bağlı olarak şekil alır. Yani madde insana göre tanımlanır. Sezgici/idealist yaklaşım için bkz. ÇETİN, Nurullah (2011); *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara, s. 49.

va" olmalarıdır. Bu durum obasına, yurduna derinden bağlı Kozanoğulları için dayanılamayacak bir durumdur. Buradan Kozanoğulları'nın ne kadar mağrur bir duruşa sahip oldukları görülmektedir.

Şiirde arka plandaki duygu ise derin bir nefret ve öç alma duygusudur. Fırka-i Islahiye'nin Kozanoğulları'nın iskânı konusunda Yusuf Bey'le anlaşma yapıp ardından Yusuf Bey'in yine isyan etmesi üzerine Yusuf Bey'i idam etmesi, Kozanoğulları'nda Osmanlı Devleti'ne karşı bir nefret ve öç alma duygusunu doğurmuştur.

Şiirde önce Yusuf Bey'in ölümü üzerine duyulan acı duygusu, bu ölümün Kozanoğulları üzerindeki olumsuz etkileri daha sonra da bu acı ve hüznün, eski, güzel günlerin gelmesi konusundaki ümitsizlik öç alma duygusunu beraberinde getirmektedir. Şiirde iyimser duygulara hiç yer verilmemiştir. Hep olumsuz, kötümser duygular çağrıştıran kelimelerle karşılaşılır: ecel, ölüm, dert, yetim, öç, hasım... Şiirde gelecek güzel günlere dair bir umut değil de kin, nefret ve öç alma duygusu kendisini hissettirir. Bu öç duygusu, şairde gözünü budaktan sakınmayan, hiçbir zorluktan, sıkıntıdan korkmadığını gösteren, bir yemin olabilecek kadar kararlı bir duruşla iç içe geçmiştir.

7. Görüntü: "Görüntü, şiirin görme duygumuza hitap eden boyutudur. Sabit ya da hareketli dış dünya manzaraları, tabiat tasvirleri, olay, olgu ve insana ait görüntüler şiirin asli unsurlarıdır." (Çetin 2011: 79). Şiirde olaydan ziyade duygu ön plandadır. Dolayısıyla tablo sahneler azdır. Şair bu duygu yoğunluğundan arkasından öznel birkaç tablo çizer.

Üçüncü dörtlükte Yusuf Bey ve arkasından bin atlı adamının gelişi tasvir edilir. Aşiret reisinin ve adamlarının bu görüntüsü bir gurur ve övünç kaynağıdır. Aynı zamanda Kozanoğulları'na güven veren bir görüntüdür. Bu tasvirde geçmiş güzel günlere bir özlem vardır; ama bu görüntünün arkasından babası ölmüş bir çocuk gibi ortada yetim kalmış bir aşiret tasvir edilir. Aşiretin reisi ölmüş, boyunlar bükülmüştür. Kozanoğulları'nın dayanacağı direk yıkılmıştır.

Dördüncü dörtlükte ise şair, Derviş Paşa'yı Yusuf Bey'in idam edilmesine kına yakacak kadar

sevinen ve dört bir yana böbürlenerek bakan biri olarak tasvir eder.

III. Nazım Şekli

Şiirin nazım şekli koşmadır. Kafiye şeması aşağıda değinileceği gibi a-a-a-b/ c-c-c-b/ d-d-d-b/ e-e-e-b/ f-f-f-b'dir, 4+4+3 duraklıdır. Nazım birimi dörtlüktür. Şiir, beş dörtlükten oluşmaktadır. Birinci dörtlükte Yusuf Bey'in ölümü üzerine duyulan acı; ikinci dörtlükte Yusuf Bey ve adamlarının övgüsü ve Yusuf Bey'in ölümünden sonra Kozanoğulları'nın düştüğü durum; üçüncü dörtlükte Derviş Paşa ve adamlarına inanılıp yapılan anlaşma ve bundan duyulan pişmanlık, Kozanoğulları'nın dağıtılmasıyla gelen utanç; dördüncü dörtlükte Yusuf Bey'i idam ettiren Derviş Paşa'ya duyulan kin ve öç duygusu; beşinci dörtlükte ise bu öç duygusunun kararlılığı dile getirilmektedir.

IV. Dil ve Üslup

Şiirde yabancı unsurların olmadığı görülmektedir. Şiir, çok sade bir konuşma diliyle söylenmiştir. Akıcı, işlek bir Türkçe kullanılmıştır.

Şair genel olarak yalın bir üslubu benimsemiştir. Edebî sanatlar, süslemeler yok denecek kadar azdır. İkinci dörtlükte Yusuf Bey ve adamlarının at üstünde gelişinin anlatıldığı bölümde tasvirî bir övgü üslubu görülmektedir. Şiirin ilk üç dörtlüğünde şairin üslubuna acı, hüznün, keder, pişmanlık duyguları hâkimken son iki dörtlüğünde ise Derviş Paşa ve onun şahsında Osmanlı idaresine karşı yığıtçe bir edayla tehditkâr bir üslubun hâkim olduğu görülmektedir.

V. Ahenk

Şiirde mısra sonu kafiyeleri ahengi sağlayan en önemli unsurdur. Daha çok yarım ve zengin kafiye kullanıldığı görülmektedir. Rediflerin de yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Birinci dörtlüğün birinci mısrasında "n'olaydı" kelimesinin tekrarıyla da bir ahenk sağlanmıştır.

1. Kafiye: Şiirin kafiye şeması a-a-a-b/ c-c-c-b/ d-d-d-b/ e-e-e-b/ f-f-f-b'dir.

Birinci dörtlüğün kafiye düzeni:

_____ n'olaydı

_____ geleydi

_____ alaydı (-aydı: redif, -l-: yarım kafiye)

İkinci dörtlüğün kafiye düzeni:

_____ söyledik

_____ dinledik

_____ bilmedik (-dik: redif, -e-: yarım kafiye)

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni:

_____ atlı

_____ kanatlı

_____ katlı (-atlı tunç kafiye)

Dördüncü dörtlüğün kafiye düzeni:

_____ yakınsın

_____ bakınsın

_____ sakınsın (-sın: redif, -akın-: zengin kafiye)

Beşinci dörtlüğün kafiye düzeni:

_____ andını

_____ kendini

_____ bendini (-nı: redif, -ndı-: zengin kafiye)

Ayak dizelerinin kafiye düzeni ise:

_____ cihanda

_____ yanda

_____ meydanda

_____ bulanda

_____ zindanda (-da: redif, -an-: tam kafiye)

2. Vezin: Şiir 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. 4+4+3 duraklıdır.

Sonuç olarak halk şairi Dadaloğlu, bu şiirinde tarihî ve toplumsal bir olaya dikkatleri çekerek bir hüznün ve öç penceresinden hem kendisinin hem de obasının duygularını yansıtmış aynı zamanda yaşanan bu olaylara karşı Avşarlar arasında belli bir bilinç oluşturmaya çalışmıştır.

KAYNAKLAR

ALVER, Köksal (Editör) (2006); *Edebiyat Sosyolojisi, Hece Yayınları, Ankara.*

ÇETİN, Nurullah (2010); *Şiir Tablilleri 1, Öncü Kitap, Ankara.*

_____ (2011); *Şiir Çözümleme Yöntemi, Öncü Kitap, Ankara.*

GÖRKEM, İsmail (2006); *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu Bütün Şiirleri, E Yayınları, İstanbul.*

Sevgili Üstadım Cemal Safi, şiirin tanımını yularca yapılmaya çalışılmış, herkes kendince şiiri anlatıyor. Size göre şiir nedir?

Düz yazıyla sayfalarca anlatılmak istenilen duyguları en kestirme biçimde, orijinal çarpıcı buluşlarla ritmik ve melodik ahenk içinde ifadesine şiir diyoruz.

Şiir ile şarkı sözü arasındaki fark nedir?

Şöyle açıklayayım: Şarkıyı dinledik, beğendik. Gerçekten güzel bir şarkı... Onun müziğini bir kenara koyup sade olarak sözlerini yani güftesini okuyalım. Eğer ritmiyle, melodisiyle, kafiyesi ve vezniyle, manası ve mana derinliğiyle bizi yürekten etkiliyorsa bizi alıp bir yerlere götürüyorsa bu şiirdir. Fakat bunun aksine güfteyi dinlediğimiz zaman yüreğimizde hüsn-ü kabul bulmuyorsa, bizi hiç etkilemiyorsa melodinin yardımıyla güfte haline gelmişse bu basit bir şarkı sözünden ibarettir.

Üstadım, sizce “aşk” nedir?

Dehşetli bir duygudur aşk... Öyle ki aklı, mantığı alt üst eden saygı duyulması gereken muhteşem bir duygudur.

Aşk şiirleri yazmaya nasıl ve ne zaman başladınız?

Derdimi anlatmak, aşkımı ve derdimi dile getirmek için 39 yaşında aşk şiirleri yazmaya başladım. Çünkü ilk kez 39 yaşında âşık oldum. O güne kadar aşkı tanımadığım için aşk şiiri yazmadım diyebilirim. Âşık olana kadar yazdığım şiirleri saymıyorum. Âşık olduktan sonra kalem elimden hiç düşmedi.

Peki, 39 yaşında yazdığınız ilk aşk şiirinizi kime yazmıştınız ve bu şiirinizin adı neydi?

39 yaşındayken yazdığım ilk aşk şiirimin adı “Kara Gözlüm” idi. O şiirimi âşık olduğum kişiye yazdım. Bakışları yaralı ceylanı andırdığı için ona “Ceylan” ismini ben koydum.

KARA GÖZLÜM

Ben bin kere dedim, sen bir kez niye
Sevdim diyemedin be kara gözlüm?
Madem riyakârım bu ağıt niye?
Akan gözyaşlarım ne kara gözlüm?

Niçin yaktın bilmem bu bağı neden?
Kalbimde dinmeyen bu ağrı neden?
Söyle! Nedir beni böyle kahreden?
Bir bildiğin varsa de kara gözlüm...

Gidende gelende duranda bile
İçimde çırpınır vuranda bile
Sen varsın mukaddes Kur’an’da bile!
Elif, be, te, se ve kara gözlüm...

Henüz rastlamadım hâlden bilene
Perişan hâlime gülen gülüne
Oysa çektirdiğin bütün çilene
Bir çift gözün bedel be kara gözlüm...

Murada erse de nadir bazısı
Karadır aşığın alınyazısı
Sanki garip gönlüm ana kuzusu
Ardından seslenir “me” kara gözlüm...

Her akşam, her gece, her seherde sen!
Havamda, suyumda, her değerde sen!
Ben Mecnun’a döndüm, ne dersen de sen!
Adımın baş harfi Ce! Kara gözlüm...

Cemal Safi

Sizi ilk keşfeden kim oldu?

Rahmetli Adanalı Rıza Polat (Öztürk) Akkoyunlu’nun oğlu Mutsel Öztürk oldu. “Dön”, “Ben Çobandım Sen Yıldızım”, “Kal Sağlıcakla” adlı üç şiirimi besteledi.

Bu eserleri kim veya kimler okudu?

Mutsel Öztürk bu eserleri hem besteledi hem de kendi okudu. Kasete de okuyacaktı ama ömrü vefa etmedi. 41 yaşındayken sirozdan öldü.

Sizi en çok etkileyen şair kimdir?

Beni hece veznine bağımlı hâle getiren Şair Feylesof Rıza’dır. Rıza Tefvik Bölükbaşı’nın Tefvik Fikret için yazdığı “Fikret’in Kabrinde” adlı şiiri vardır. Çarpıldım o şiire...

Fikret’in Necip Ruhuna

Dediler ki ıssız kalan türbende
Vahşi güller açmış; görmeye geldim
O cennet bağının hakine ben de
Hasretle yüzümü sürmeye geldim...

Dediler ki sana emel bağlayan
Kabrinde diz çöküp bir dem ağlayan
Bermurad olurmuş! Ben de bir zaman
Ağlayıp murada ermeğe geldim!

Şu hicran yılının son baharında
Jaleler titrerken çemen zarında
Gün doğmazdan evvel ben mezarında
Matem çiçekleri dermeğe geldim!

Seni andım bütün gam çekenlerle
Aşk-ı hak uğruna yaş dökenlerle
Sarı gonca veren şu dikenlerle
Taşına bir çelenk örmeğe geldim!

Yâdın ölüm gibi bir sırrı müphem
Neşe sevda mı bu hissi elem?
Ruhumda ne füsün eyledin bilmem?
Bugün sana gönül vermeğe geldim!

Rıza Tevfik Bölükbaşı

Bir de Rıza Polat Akkoyunlu şiirleri çok etkileyicidir. Türklerin yani bizim koşma tarzımızdadır. Öyle ki her dörtlüğün sonu tokat atar gibi etkileyicidir. Ben de o gün bugündür bu tarz şiirler yazıyorum. Âşık olana kadar yazdığım şiirlerimi de şiirden saymıyorum.

Sevdiğiniz şairler kimlerdir?

Fuzuli, Baki, Karacaoğlan, Yunus Emre, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yahya Kemal Beyatlı, Rıza Polat Akkoyunlu, Rıza Tevfik Bölükbaşı...

Sevdiğiniz besteciler kimlerdir?

Orhan Gencebay, Zekai Tunca, Selçuk Tekay, Vedat Yıldırım Bora, Saadettin Kaynak, Avni Anıl, Alaattin Yavaşca, Selahattin Pınar, Selahattin İçli, Ali Şenozan, Bilge Özgen, Turhan Taşar...

Şiirleriniz en fazla hangi makamda bestelendi?

Uşşak (Âşıklar) Makamında bestelendi.

Bestelenen şiirleriniz içinde bestesini en çok beğendiğiniz on eser söyleyebilir misiniz?

Vurgun, Rüyalarım Olmasa (İmkânsız), Ya Evde Yoksan, Ayşen, İç Benim İçin, Beni Sevmeni İstiyorum, Eskici, Sensiz Olmadı, Kul Bırakmadım, Git...

Çok teşekkür ederim. Keyifli bir röportaj oldu.

ZİYA GÖKALP

Prof. Dr. Saadettin YILDIZ⁽¹⁾

Filozof-Mütefekkir

Ziya Gökalp, çocuk denecek yaşta fikir sancıları çekmiş, kafasına takılan birçok soruya karıştırdığı kitaplarda da doyurucu bir cevap bulamamanın huzursuzluğunu yaşamış ve bu yüzden hayatına son vermeye bile teşebbüs etmiş bir insandır. Yıllar sonra Necip Fazıl'ın "Bir fikir ki, sıcak yarada kezzap / Bir fikir ki, beyin zarında sülük. / Selâm, selâm sana haşmetli azap; / Yandıkça gelişen tıslımlı kütük" mısralarıyla anlatacağı fikir çilesi, onun hayatını yoğuran çok önemli bir "şahsiyet inşa unsuru"dur. "Ben içtimaî hakikatleri bulabilmek için 25-30 sene kafa patlattım." [2] ve "Bütün suallerime cevap verecek bir filozof, bir âlim bulmak için çok çalıştım. Bunu da maatteessüf bulamadım. O zaman her meseleyi kendi kendime halletmeye, zihnimde doğan her suale kendim bir cevap bulmaya çalıştım. Bu yolda çok zahmetler çektim; halbuki müşkillerimi soracak bir hoca bulsaydım, zihnimi bu kadar yormayacaktım." [3] sözleriyle özetlediği tefekkür macerası, bu mektupların birçoğunda açık bir şekilde karşımıza çıkar.

Bu maceranın özü, öğrenmek, bilgiyi aramak, doğrunun peşinden koşmak, sadece kendisi için değil ailesi ve hatta bütün milleti için de düşündürmektir. "Düşünmek için düşünmek" gibi bir lüksü yoktur. Görüşlerinden geniş bir şekilde yararlandığı E. Durkheim, "sosyoloji, insanlığın acılarını dindirmeye yaramazsa bir saatlik emeğe değmez." demişti. "Bir felsefenin kıymeti, bir taraftan müspet ilimlerle hem-âhenk olmasının derecesiyle, diğer cihetten ruhlara büyük ümitler, vecdler, tesselliler ve saadetler vermesiyle ölçülür." [4] deyişinden anlaşılıyor ki, Gökalp de felsefeye aynı görevi yüklüyor. Fakat bir yandan da felsefi meselelerin pek çoğunu kendi kendine hallettiği kanaatiyle, düşüncelerine hayli romantik bir tavırla sahip çıkıyor: "... bütün içtihadlarım, bütün tahkiklerim tamamıyla şahsî oldu. Fikirlerim de evlatlarım gibi benimdir diye büyük bir şefkatle seviyorum." [5] Büyük bir şefkatle sevdiği fikirlerinin kaynağı olan

felsefe, insanın dayanıklılığını arttıran “kuvvetli bir sinir ilâcı”dır.[6]

Gökalp’in felsefe ile işigali, bu ana eksen üzerinde ilerler. Aile, cemiyet; medeniyet, kültür; milliyet, din, ahlâk, mefkûre; hürriyet, hak-hukuk; eğitim, ilim ... bu düşünüş ekseninin ana duraklarıdır.

İlim, Kültür ve Medeniyet

Fikrî eserlerinde ve şiirlerinde olduğu gibi, mektuplarında da ilim-kültür, medeniyet-kültür ilişkilerini ve bunlar arasındaki ilişkileri tartışmaktan hoşlanan Gökalp, ilim ile kültürün / medeniyetle harsın / millî ile beynelmilelin “mefkûrevî” bir değerlendirmesini yapmıştır:

“Yanlış ilim, cehaletten daha fenadır. Mesela bizim cahil köylülerimiz herhalde züppe âlimlerden çok ahlâklıdır. Ona vatanın, milletin ne demek olduğunu kimse öğretmemiş fakat duygusu ile hissi ile ötekilerden daha iyi bilir. Demek ki doğru duygu yanlış bilgiye müreccaktır. Fakat bir adamda doğru duygu ile doğru bilgi birleşirse onun rûhu tamamıyla sağlam olur. İşte tahsilde terbiyede esas bu olmalıdır. Kafaları bilgili, fakat kalpleri duygusuz adamlar, acı yemişe benzer. Rengi güzel, fakat lezzeti çirkin. İnsanda asıl olan duygudur. Fikirler, bilgiler duyguların elbisesi, ziynetleridir. Nasıl çirkin adamlar süslerle, ziynetlerle çirkinliklerini kapatmağa çalışırsa, fena duygulu adamlar da güzel fikirlerle bu derûnî çirkinliklerini örtmeğe çalışırlar.”[7]

Medeniyet ve kültürün birbiriyle kaynaştırılması gerekir. Eğer bu kaynaşma sağlanmazsa medeniyetten beklenenler gerçekleşmez: “... medeniyet hars ağacına aşılmadıkça bütün çiçeklerini açamaz. Hars ağacının kökleri milletin bağrında, kalbinde, rûhundur. Medeniyet başkalarının bahçesinde ya çiçek hâlinde koparılır, o zaman ömrü süresiz olur; yahut bir aşî kaleminde kesilerek hars ağacına aşılır, o zaman ömrü daimî olur ve her türlü çiçeklerini ve yemişlerini bizim bahçemizde de vücuda getirir.”[8] Ziya Gökalp, her şeye rağmen ve ne pahasına olursa olsun Batılılaşmak gibi bir düşünceye sahip değildir. O bilir ki “Medeniyet iki yüzlü bir acüzedir. Doğru-

yu da o söyler, yalanı da o icad eder.”[9] Dolayısıyla, medeniyetin doğruyu mu söylediğini, yoksa yalan mı ürettiğini anlamak, ayırdetmek önemlidir.

Aile, Cemiyet, Millet

Gökalp’e göre, aile birliği ülkülerin en küçüğü, fakat en eskisi ve en içten olanıdır. İnsan bir arada yaşamanın, birlik olmanın zevkini önce ailede tadar. Bu zevk, örnek teşkil ederek millet sevgisinin de kaynağı olur.[10]

Fikrin tekâmülü, mefkûrenin teşekkülü için cemiyet hayatı sayesinde mümkün olabilir: “Bir adam tek başına bir mefkûre duygusu icad edemez. Cemiyet hangi fikri mukaddes tanırsa, o mefkûre olur; cemiyet hangi kaideyi mukaddes tanırsa o, vazife olur. Aynı zamanda, bir adam kendi başına hiçbir hakikat yaratamaz. Hakikat, cemiyetin doğru olduğuna inandığı fikirlerdir. O hâlde çocuklar ahlâkî mefkûreleri ve vazifeleri, ilmî ve dinî hakikatleri, bedîî zevkleri ancak cemiyet hâlinde alabilirler. Çocukların cemiyet hâli ise mekteptir.”[11] Bu sözler, Gökalp’in cemiyet hayatına ve çocukların birlikte yaşama alışkanlığı kazanmasına verdiği önemi gösterdiği gibi, birlikte yaşama sayesinde kazanacakları temel değerleri de ortaya koyuyor.

Cemiyet hâlinde yaşamak, insanın yetişmesi, gelişmesi, rûhunun yükselmesi bakımından çok önemlidir ama, bu ortam, dedikoduya da pek elverişlidir. Bu da insanın rahatını, huzurunu kaçırır. 10 Haziran 1336 / 1920 tarihinde Vecihe Hanım’a, Seniha Hanım’a ve Hürriyet Hanım’a ayrı ayrı yazdığı üç mektupta, dedikodunun huzursuzluk sebebi olduğu, büyük anlaşmazlık ve geçimsizliklerin gereksiz bir sözden çıkmış olabildiği hususları üzerinde durmakta, “ben burada rahat etmek için az konuşuyorum” diyerek, onların da az konuşmalarını öğütlemektedir. Gökalp’e göre, Türklerin belirgin özelliklerinden biri sakin yaşamak ve az konuşmaktır. Anadolu’yu bir cennet yapan da “sükûn ve sükût içinde yaşamak”tır.

Din ve Ahlâk

Gökalp, dinin insanlar için en büyük vecd kaynağı olduğunu düşünmüş, bu düşüncesini mektuplarında da sık sık dile getirmiştir. Seniha Hanım’a yazdığı 13 Eylül 1336 / 1920 tarihli mektubun-

da, Malta halkının çok dindardan olduğundan, pazar günleri kiliselerde iğne atılsa yere düşmeyecek kadar kalabalığın -kadın, çoluk çocuk- dış kapıya kadar diz çöküp oturduğundan bahsettikten sonra sözü bize getiriyor: “Bizde ise camiler gittikçe boşalıyor. Vicdanlarda din azaldıkça, mabedlerde de mü’min az görülür. (...) İnsanı mes’ud eden evvelâ din, sonra medeniyettir. Ne dinsiz medeniyet bir işe yarar ne de medeniyetsiz din... Bir memlekette dinle medeniyet beraber giderse o memleket ahalisi bahtiyar yaşar. Bizde ise ne dinî hayat var, ne de medenî maîşet (yaşayış)... Başımıza gelen felâketlerin sebebi budur. (...) Bugünkü medeniyet Avrupa medeniyetidir fakat Avrupa medeniyetine girerken millî harsımızı muhafaza etmeliyiz. Yani Türk ve Müslüman kalmak, dinimizi ve millî ahlâkımızla millî bediiyat ve lisanımızı muhafaza etmek şartıyla Avrupalı olmalıyız. İşte Türkçülük budur. Türkçülük geriye gitmek değil, ileriye gitmektir; fakat şahsiyetimizi muhafaza ederek.”

Gökalp, Seniha Hanım’a yazdığı 7 Teşrinievvel 1336 / 1920 tarihli mektubunda dinî yaşayışımızı Malta’daki durumla karşılaştırıyor: Ona göre, bize Avrupa medeniyeti dinle ilgisi az olanlar tarafından getirildiği için Avrupa medeniyetinin zevk-sefa tarafı daha fazla yer bulmuştur. Dolayısıyla din ile ahlâk arasında çatışmalar olmaktadır. Oysa Malta’ya medeniyet İtalyan papazları tarafından getirildiği için herhangi bir çelişme yoktur. Orada üniversite de papazların elinde olduğundan, ilimle din arasında da herhangi bir çatışmaya rastlanmaz. “... bir yerde ki her şey bir makine gibi muntazam cereyan ediyor, her rûhun içinde medeniyetle ahlâk, dinle ilim barışık ve uygundur, böyle bir yerde düşünmeğe, yani zihnen çırpınmağa ne lüzum kalır?”

Verdiğimiz örnekler, Gökalp’in çok yönlü düşünen, dünyayı iyi anlayan ve onu özellikle çocuklarına iyi anlatmaya çalışan bir aydın olduğunu gösteriyor: “İnsanın kalbi, çiçekler gibi bin bir çeşidi bulunan duyguların bir bahçesidir; fakat bu bahçenin feyizlenmesi için, oraya birçok fikir tohumları ekmek lâzımdır. Ruh bir tarladır ki,

fikirler oraya tohum gibi ekilir, duygular orada çiçekler gibi açılır. Bir çiçek tarlasının bahçevanı, dağ çiçekleri içinde yaşayan bir çobandan daha çok zahmet çeker; fakat bahçevanın kendi yetiştirdiği çiçeklerden aldığı zevk, çobanın kır çiçeklerinden aldığı lezzetten daha fazladır. Bunun gibi, rûhunu bir irfan bahçesi hâline getirmiş bir adam da hasret acılarına karşı daha çok hassastır fakat, bu acılara teselli bulmak hususunda da daha kudretlidir. İnsan teselliyi dinden, felsefeden, ahlâktan, bediiyattan alır.”[12] sözlerinden de anlaşıldığı gibi, o, “rûhunu irfan bahçesi hâline getirmiş bir adam”dır. Bu irfan bahçesinde, duygu ve düşünce çiçekleri birbirini besler; bu da tesellî kaynağıdır.

Ne var ki, irade sahibi büyük insanlar da zaman zaman gelecek endişesine, ümitsizliğe, karamsarlığa düşebilir ve bu suretle, ana çizgilerine pek uymayan davranışlarda bulunabilirler. Gökalp gibi, düşünmeyi hayatının önemli bir parçası hâline getirmiş olan bir aydının “Denizde de uzun mesafelere kadar yüzüyorum. Madem ki fikir adamı olmak yüzünden bu kadar haksızlıklara uğradım, şimdi de kol bacak adamı olacağım. Artık soğuğa, sıcağa ehemmiyet vermiyorum. (...) Vahşiler gibi güneşin, havanın, suyun ortasında yaşadıkça vücudum kuvvetleniyor. Zaten medeniyet böyle olunca, vahşiler gibi yaşamak en büyük saadettir.”[13] demiş olması, bu cinsten bir endişenin, kahırlanmanın sonucudur. Tabî ki bu, geçici bir haldir; yoksa, ömrünün son günlerine kadar “fikir adamı” olarak kalmazdı. Mefkûre sahibi insanlar, yakınıken de istikametlerini kaybetmezler.

Ülkücü Bir Aydın

Ziya Gökalp, çok genç yaşlarından itibaren, idealist / ülkücü bir aydın olarak karşımıza çıkar. Ona göre insanlığın en büyük sıkıntısı mefkûresizliktir. “Yaratıcı kudret” olarak kabul ettiği mefkûre, terakkîyi yaratır.[14] Seniha Hanım’a yazdığı 17 Mayıs 1336 / 1920 tarihli mektubunda, insanları kurtaracak gücün “mekfûre” olduğunu söyleyen Gökalp, yine onun sayesinde her memleketin cennete döneceğine, milletlerin kendi cennetlerinde hür ve mutlu yaşayacaklarına; kin, haset

ve husumetin sona ereceğine inanmaktadır.

Ziya Gökalp mefkûreciliğinin özü, milletin mutluluğudur. Eğer millet mutlu olursa fert ve aile de mutlu olabilir.[15] Zaman ve ortamın şartlarına bağlı olarak, toplumlar büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Türk milletinin yaşadığı savaşlar, işgaller, toprak kayıpları bu durumun tipik misallerindedir. Ne var ki, bazı ilaçlar nasıl şekerle tatlandırıldığı zaman içilebiliyorsa, milletin çektiği sıkıntılar da mefkûre sayesinde katlanılabilir hâle gelir. Kötümser olmamak gerekir: “Hissen ve mizâcen nikbin olduğum gibi, ilmen ve felsefeten de nikbinim. Bence Türkler’i kurtaracak böyle ilmî nikbinliktir. Mütareke’den beri birçokları bedbin oldu. (...) Mefkûre ile beraber olunca bütün kahırlar çekilebilir. Mefkûrem yükseldikçe ben sıkıntılarımı unuturum. Ben, bahtiyarlığı sevgi ve mefkûrede bulan bir adamım. Bundan dolayıdır ki vecdim artar, eksilmez.”[16]

Mefkûreler, ancak insanların ruhunda yaşayabilir. Eğer insan rûhu onu kabul etmezse mefkûre var olma ve yaşama imkânı bulamaz. Okuyup yazanların bir kısmı bu ruhtan mahrumdur. “Lâkin insanlar yalnız okuyup yazanlardan ibaret değil al! Halk dediğimiz saf kümenin rûhu mefkûrelerle doludur. Yalnız bu mefkûreler his hâindedir, fikir şeklini almamıştır. İşte, terakkîyi yapan, hatta okuyup yazanları da zorla mefkûreye doğru sevk eden, halktaki bu mefkûrevî hislerdir. Millî hars buna derler.”[17]

Ziya Gökalp’e göre, “insanın hayvandan farkı, mefkûreli olmaktır.” İnsan, mefkûre sayesinde hürriyetin ve adaletin değerini anlar. “Zulmün, riyânın, desîsenin istinad ettikleri kuvvetler hep iğretidir.” Bunların gücü azaldıkça gerçeğin, adaletin ve hürriyetin mantıkî, ahlâkî ve bedîî gücü artar.[18]

Hürriyet Tutkunu

Ziya Gökalp, çocukluk yıllarından itibaren hürriyetçi düşüncelere sahip olarak yetişmiştir. Onun bu düşüncelerle yetişmesinde, istibdat idaresine karşı olan hocalarının önemli bir etkisi

bulduğu gibi, babası Tefvik Efendi’nin yönlendirici tutumunu da unutmamak gerekir. Babası tarafından Namık Kemal’i okuması, düşüncelerini öğrenmesi yolunda teşvik gören Gökalp, ondan etkileniş macerasını “Babam bana onun mücahedelelerini, gayelerini, uğradığı zulümleri, gösterdiği kahramanca mukavemetleri acıklı ve üzgün bir dille anlattı ve “İşte sen bu adamın arkasından gideceksin. Onun gibi vatanperver, onun kadar hürriyetperver olacaksın” dedi. Telkinin zamanı ve tarzı iyi seçilmişti. Bu sözler o kadar tesirliydi ki, ruhumda âdeta yeni bir meleke, o zamana kadar bilinmeyen bir mefkûre melekesi yarattı. Bu andan itibaren şuurlu bir hürriyetperver, uyanık bir vatanperver gibi düşünmeye, hürriyet, vatan, millet mefkûrelerini her şeyin üstünde görmeye başladım.”[19] sözleriyle özetlemektedir.

Ziya Gökalp’in “mekfûre” kadar değer verdiği, mektuplarında önemle üzerinde durduğu ikinci kavram, “hürriyet”tir. Hürriyet, “her kuvvetin fevkinde bir mefkûre”dir. Dünyada zulüm, varacağı yere kadar varmıştır; insanlık esarete, zulme daha fazla tahammül edemez. Avrupa da, yakında, içine düştüğü sarhoşluktan ayılacak ve gerçeği göreceklerdir. “Güneş muvakkaten (geçici olarak) tutulabilir, fakat bir müddet sonra yine nurlarını saçmaya başlar.”[20]

Hürriyet insanın en değerli servetidir. Hele, hürriyeti elinden alınmış olan insan, bir baba ise bu servetin değeri daha çok artar.[21] Çünkü “esarete düşmüş bir baba, kanatsız bir kuş gibidir. Daima yuvasını, eşini, yavrularını düşünür; fakat uçup gidemez. Zalimler onu kanatsız bırakmışlar. Yani hürriyetini elinden almışlar. Halbuki hürriyetin yardımcıları olarak iki peri vardır: Hakikatle mefkûre... Nihayet galebe bunlarındır.”[22]

Bu sözler, yaklaşık iki yaşında bulunan bir çocuğa yazılıyor. Bu da gösteriyor ki Ziya Gökalp, bir yandan çocuklarını iyi yetiştirmeye çalışırken bir yandan da her fırsatta değişik konulardaki düşüncelerini yazıya dökmekte –başka bir deyişle– yazarken düşünmektedir. Mektuplarının çoğunun, küçük çaplı birer fikir yazısı olması bundan kay-

naklanmaktadır.

Gökalp'in hürriyetçiliği kişisel tutkunluktan ibaret değildir. Esaslı bir siyasal tavır ve fikrî-felsefî anlayış olarak da mevcuttur. İttihat Terakki'nin hürriyet-müsavet-uhuvvet-adalet dörtlemesinin ilk kavramı olan hürriyet güneştir: Buzdan bir dağ olarak nitelediği istabdadı eritir. Milletler uyanacak ve istibdattan hürriyete geçecektir. Bu, hürriyeti seçen milletler için bayramdır. Fakat bu bayramın bütün bir medeniyet camiası için gelmesi önemlidir. Bir ferdin veya sadece bir milletin hür olması yetmez. [23]

Onun, Kızı Hürriyet Hanım'a yazmış olduğu 14 Haziran 1336 / 1920 tarihli, ders kitaplarına da girmiş olan aşağıdaki mektubu, hürriyet hakkındaki düşüncelerini özetlemektedir:

"Sevgili Kızım,

İnsan için hürriyetsiz yaşamak çok güç... Benim iki hürriyetim var ki bugün ikisinden de uzağım. Biri risi sensin. Sana kavuştuğum zaman öteki hürriyetime de kavuşacağım. Senin adın da senin gibi iyidir. Bir zaman gelecek ki bütün insanlar, bütün milletler hür olacak. Akıllar hür olacak, kalbler hür olacak, vicdanlar hür olacak. İnsaniyetin bu kara günleri sonuna yaklaşmıştır. Hak, kuvvete galebe çalacaktır. Nasıl bu gördüğümüz mavi gökte parlak bir güneş varsa ruhların mânevî semasında ondan daha parlak bir güneş vardır ki doğmak üzeredir. Bu güneş hürriyettir ki nurları hakikattir; harareti muhabbettir. Vazifesini sorarsan adalettir, sevgili kızım!"

İnanmış Bir Aydın

Ziya Gökalp'e göre, Türk milletinin yeniden yapılanması, üç esasa / sacayağına dayanır: Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muâsırlaşmak... "Biz Türk ve Müslüman kalmak şartıyla Avrupalı bir millet olmaya çalışmalıyız. Gayemiz, Avrupa medeniyeti içinde bir Türk harsı yapmak olmalıdır." [24] sözünden de anlaşıldığı gibi, Türk milleti kendi inanç temellerinden ayrılmamalıdır.

Ziya Gökalp'in inançsız, hatta dinsiz olduğu konusunda dedikodular yayan(ve yazan)ların, onun mektuplarını okumaları bile yanıldıklarını

anlamaları için yeter. Gerek eşine, gerek kızlarına yazdığı mektupların çoğunda, samimi bir mümin olduğunu gösteren çok net ifadeler vardır. Bir insanın hayatının bir devresinde -hele hayatı yeni yeni tanımaya başladığı ilk gençlik yıllarında- bazı tereddütler, şüpheler, arayışlar içinde olması onun bütün hayatı boyunca inançsız yaşadığı anlamına gelmediği gibi, şüphelerinden gittikçe arınmışsa bu arınmışlığı esas almak -herhalde- İslâm inancına da uygundur.

Hürriyet Hanım'a yolladığı 8 Temmuz 1336 /1920 tarihli mektubundaki "Allah'ı unutanlar, kanadını unutan kuş gibi âciz ve miskin kalır. Kuş, kanadım var dediği zaman uçar; insan da Allah'ım var dediği zaman yükselir. Allah'tan bize kötülük gelmez fakat biz elimizle ondan gelen iyilikleri geri çeviririz. Kabahat bizim cehaletimizde ve imansızlığımızdadır." ifadeleri, inançsız bir insanın kaleminden çıkmış olamaz. Onun mektuplarında aynı mahiyetteki ifadelerin sayısı hayli fazladır.

Sürgünde bunaldığı zamanlar ona sığınır: "Berreket versin ki Allah imdadıma yetişiyor. Gönlümün bu yalnızlığı hâlinde onu yalnız bırakmayan ancak Allah'tır. Bu felâketler içinde gamdaşım, sırdaşım, yoldaşım odur. Allah'a inanmayanların mutlaka kalpleri yoktur. Güneş doğunca nasıl bütün mekânları nûru ile doldurursa, Allah da bütün gönülleri nûruna garkeden manevî bir güneştir. Fakat adamda kalp yoksa, Allah ona nasıl tecelli etsin?" [25]

O, Allah'a bir menfaat karşılığı bağlanmanın inançsızlık olduğunu düşünmektedir: "İnsan, güzel bir çiçeği nasıl güzel olduğu için severse, Allah'ı da güzeller güzeli olduğu için sevmeli. İnsan nasıl iyi bir işi yalnız iyi olduğu için severse, Allah'ı da iyiler iyisi olduğu için sevmeli. Tıpkı bir güzel çiçeği, bir iyi işi yalnız güzel ve iyi olduğu için sevdikleri gibi. Bir millet Allah'ı böyle severse Allah da onu sever." [26] Allah'a hâlisâne iman etmek gerekir; hâlis iman, tarihi yürütür, medeniyetleri de milletleri de yükseltir. Türk köylüsünün imanı hâlisâne olduğu için Allah ona istediğini vermiştir. [27]

Mektuplarında, onun esir kampında derin bir tevekkül içinde yaşadığına, ara sıra bunalsa bile çabucak Allah'a sığındığına, bu sığınişla gurbet ve esaret sancılarını atatabildiğine dair daha fazla örnek verilebilir. Vecihe Hanım'a 20 Kânunievvel 1336 /1920'de yazdığı mektubundaki şu sözler, fikrimizi doğrulamaktadır: "... herhalde Allah'ın istediği olacaktır. Allah, kendini unutmayanları unutma, şeytana uymayanlara yardım eder. Ben Allah'la kalbimde konuşurum. Bu gurbet ilinde gönlümün tek yoldaşı odur. Teselliyi ondan beklerim, imdâdı da ondan umarım. Bu sayededir ki kaygı, kasavet, ümitsizlik gibi şeyler rûhumun eşğine bile yanaşamazlar. Bu ruh Allah'la beraber oldu mu ona zeval yoktur."

18 Mayıs 1336 / 1920 tarihli mektubunda, gurbette ikinci bir Ramazan geçireceklerini, bundan hiçte üzüntü duymadığını yazan ve ailesinin de üzülmemesini tembih eden Gökalp, vatanını ve milletini seven her insanın bu tür sıkıntılara düştüğünü belirttikten sonra "Allah'ını bilenlerin nazarında mahbusluk i'tikâftır,[28] menfilik (sürgünlük durumu) hicrettir. Hâsılı bu çektiğimiz çileler ibadettir." diyor. Bu sözler, sadece aile fertlerini teselli için söylenmiyor; aynı zamanda, dinimizin "i'tikâf" ve "hicret" gibi iki önemli kavramı kullanılmak suretiyle vatan milleti için sürgüne yollanmış olmanın bir manevî zenginlik olduğu da vurgulanıyor.

Sonuç

Gökalp'in mektuplarındaki zengin muhteva açıkça gösteriyor ki, fikir, sanat ve bilim adamlarının daha iyi tanınmaları için incelenmesi gereken kaynakları içinde özel mektupların çok önemli bir yeri vardır. Yaptığımız bu kısa değerlendirmede kullandığımız ara başlıklar bile, bu mektuplarda birçok yönüllüğün varlığını göstermeye yeter.

Bu mektuplar, Gökalp'in şahsiyetin, fikrî donanımının ve sanatçılığının köklerini kavramada kolaylıkla kullanılabilir niteliktedir: O zamanlar henüz iki yaşlarında olan en küçük kızı Türkân Hanım'a yazdığı mektuplarda bile "düşünen adam" olma özelliğini belli eden Gökalp, özellikle büyük

kızı Seniha Hanım'a yazdığı mektuplarında memleket ve milletin geleceğiyle ilgili kaygı ve düşüncelerini, bazı fikrî ve felsefi düşüncelerini; vatan, millet, hürriyet, adalet gibi kavramlarla ilgili görüşlerini sık sık dile getirmiştir. Seniha Hanım'ı kendi görüş ve düşüncelerini aktarabileceği bir talebesi gibi görmüş olmalıdır. Eşi Vecihe Hanım'a yazdığı mektuplarda da Seniha Hanım'a yazdıklarına benzer düşüncelerini yer yer yazmakla beraber; eşiyle, ailesini ayakta tutması, çocukların yetiştirilmesi, onlara ahlâkî değerlerin öğretilmesi vb. konuları daha fazla konuştuğu görülmektedir. Hürriyet ve Türkân Hanımlara yazdığı mektuplarda da fikir meselelerini dile getirmişse de, daha çok, esaretten dönüşte yaşayacakları aile saadeti üzerinde durmuş; onlara çeşitli nasihatlerde bulunmayı daha fazla önemsemiştir.

Kendisini -özellikle- bir düşünce adamı olarak kabul eden ve çoğu zaman da böyle bir portre sergileyen Gökalp, bu mektuplarda "insan Gökalp" ve "baba Gökalp" olarak karşımıza çıkıyor. Bunaldığı zamanlar var, özlediği zamanlar var, serzendiği zamanlar var; bir misyon adamı olarak, metanete döndüğü ve bir inanç, ülkü ve irade adamı karakteri gösterdiği zamanlar daha çok. Onun gibi zor zamanda yetişmiş insanların, aynı zamanda, özellikleriyle, inançlarıyla, hayal kırıklıklarıyla, günlük ihtiyaçlarıyla çevrili olarak yaşadıklarını unutmamak gerekir. Sanat, fikir ve siyaset adamlarının "insan yüzleri" de çok önemlidir. Bu açıdan bakılırsa, hakkında verilmiş çeşitli olumsuz hükümlerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği de kabul edilecektir.

SON NOTLAR

- [1] Prof.Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
- [2] Seniha, Hürriyet ve Türkân Hanım'a, Yeniverdala, 12 Kânunısani 1336 / 1920.
- [3] Seniha Hanım'a, Polverista, 2 Eylül 1336 / 1920.
- [4] "Felsefi Türkçülük", Türkçülüğün Esasları, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1339 / 1923, s.172.
- [5] Seniha Hanım'a, Polverista, 2 Eylül 1336 / 1920.
- [6] Seniha Hanım'a, Polverista, 14 Haziran 1336 / 1920.

- [7] Vecihe Hanım'a, Polverista, 14 Şubat 1337 / 1921.
- [8] Seniha Hanım'a, Polverista, 28 Kânunıevvel 1336 / 1920.
- [9] Seniha Hanım'a, Polverista, 14 Teşrinievvel 1336 / 1920.
- [10] Vecihe Hanım'a, Polverista, 4 Haziran 1336 / 1920.
- [11] Seniha, Hürriyet ve Türkan Hanım'a, Polverista, 3 Teşrinisani 1335 / 1919.
- [12] Seniha Hanım'a, Polverista, 21 Şubat 1337 / 1921.
- [13] Vecihe Hanım'a, Polverista, 19 Temmuz 1336 / 1920.
- [14] Vecihe Hanım'a, Polverista, 23 Eylül 1336 / 1920.
- [15] Vecihe Hanım'a, Yeniverdala, 15 Kânunısani 1336 / 1920.
- [16] Kardeşi Nihat Gökalp'e, Yeniverdala, 12 Şubat 1336 / 1920.
- [17] Vecihe Hanım'a, Polverista, 23 Eylül 1336 / 1920.
- [18] Seniha Hanım'a, Polverista, 22 Temmuz 1336 / 1920.
- [19] Felsefî Vasiyetler-1: Babamın Vasiyeti", Küçük Mecmua, Yıl-1 Sayı-17, 3 Safer 341 / 25 Eylül 338 / 1922.
- [20] Vecihe Hanım'a, Polverista, 20 K.Sani 1337 / 1921.
- [21] Seniha, Hürriyet ve Türkan Hanım'a, Yeniverdala, 15 K.Sani 1336 / 1920.
- [22] Türkân Hanım'a, Polverista, 8 Temmuz 1336 / 1920.
- [23] Seniha Hanım'a, Polverista, 21 Haziran 1336 / 1920.
- [24] Seniha, Hürriyet ve Türkân Hanım'a, Polverista, 6 Teşrinisani 1335 / 1919.
- [25] Vecihe Hanım'a, Polverista, 7 Kânunısani 1337 / 1921.
- [26] Seniha Hanım'a, Polverista, 8 Temmuz 1336 / 1920.
- [27] Seniha Hanım'a, Polverista, 28 Nisan 1337 / 1921.
- [28] Sözlükte "ibadet veya başka bir gaye için bir yerde kendini tutmak, kalmak; insanlardan تنها bir yerde kalmak, bir şeye bağlanmak" gibi anlamlara gelen itikâf, dinî bir kavram olarak, ibadet niyetiyle ve kurallarına uyarak inzivaya çekilmek demektir. (Dinî Kavramlar Sözlüğü; <http://www.diyaret.gov.tr>)

Bir Meram (Konya) Masalı: BİR ÖLÜNÜN YAPTIKLARI

Derleyen: Ayşe TURSUN

Bir beldede bundan yıllar yıllar önce bir adam yaşıyormuş. Eşi ve üç oğlu var imiş. Eşi vefat etmiş, üç oğluyla kalmış. Oğlanlar da büyümüşler. Babalarına "Bizim köyde bir gelirimiz yok, fazla bir gelir elde edemiyoruz. N'apalım gurbete gidelim, üç beş kuruş para kazanalım sen de burayı idare et, biz gelinceye kadar. İki üç sene çalışalım." demişler.

Babaları razı olmuş, zaten ekip dikecek tarlaları yok, böyle gelir sağlayacak bir şeyleri yok. Çobanlık yapmaları lâzım, çobanlığı da çocuklar pek sevmiyorlar. Gitmişler. Şimdi üçü köyden çıktıktan sonra oğlanlar büyük bir yerde birleşmişler demişler ki:

"İki sene çalışalım, iki sen sonra tekrar burada buluşalım. Babamın yanına üçümüz de beraber gelelim." demişler.

Hepsi ayrı ayrı yerlere gitmişler; bir buçuk, iki sene sonra hepsi orda birleşecekler. İki büyük oğlan oraya erken gelmişler, en küçükleri biraz geç gelmiş. Onu beklemişler o da geldikten sonra yola düşmüşler. Babalarının yanına geliyorlar. Kazançlarını birbirlerine söylemiyorlar ne kazandıklarını. Onlar bir miktar para kazanmışlar hepsi tabi. Üç kardeş bir araya gelmişler, babalarına doğru geliyorlar. Bir bakmışlar yolun kenarında beş altı yaşlarında, on yaşlarında çocuk ağlıyor. Sormuşlar:

"Niye ağlıyorsun oğlum?"

"Biz çok fakir bir aileyiz. Babam öldü. Yiyecek ekmeğimiz yok. Paraya ihtiyacımız var. Bize biraz yardım edin diye ağlıyorum." demiş çocuk.

Büyükler demişler ki:

"Ya nesine yardım edeceğiz. Zaten iki senedir gurbette gurbetlik çektik. Üç beş kuruş para kazandık. Onu da bunlara mı vereceğiz, vermeyelim."

O büyükle ortanca yürümüşler, küçük geride kalmış.

"Oğlum sizin ne kadar paraya ihtiyacınız var?"

Çok mu fakirsiniz?” diye sormuş.

“Çok fakiriz abi. Benim yirmi beş liraya ihtiyacım var. Bir kız kardeşim var, onun da yirmi beş liraya ihtiyacı var. Annemin de elli liraya ihtiyacı var, yani yüz liraya ihtiyacımız var bizim” demiş.

Küçük oğlan, üç yüz lira para kazanmışmış. Yüz lirasını çıkarmış ve çocuğa vermiş.

Bunlar başlamışlar:

“Ne yaptın?”

“Ya çocuğun yüz liraya ihtiyacı vardı, onu verdim.” demiş.

“Ya sen demişler bu kadar iyiliksever bir adam mısın, kazandığını niye veriyon?” diye şöyle böyle çocukla alay etmeye başlamışlar. Seslenmemiş. Abilerine saygısızlık da yapmamış. Biraz daha gelirlerken bakmışlar iki kişi bir kadını tutmuş, sürüklüyorlar yerde, dövüyorlar, çırpıyorlar, üzerini başını yırtıyorlar filan. Sormuşlar:

“Neden böyle yapıyon, yav ne oldu?”

“Bunun kocasının bize yüz lira var borcu var. Bu adam öldü, parayı ödemedi. Onun için bu parayı ödeyinceye kadar bu kadına eziyet edeceğiz.”

“Yapmayın etmeyin falan. Yok demişler karışmayın siz. Parayı vermezse onu döveceğiz, çarpacağız filan.” demişler.

“Her gelen bizim başımıza geliyor ya, üç beş kuruş parayı buna mı verecez?” diye gene büyükle ortanca bir oluyorlar. En küçük kalıyor.

“Arkadaşlar ben size bu yüz lirayı versem bırakır mısınız bu kadını? Yazık ediyorsunuz, eziyet ediyorsunuz.” der.

“Bırakırız.” derler.

“Alın size yüz lira.” kadını bıraktıyor.

Kadın da gidiyor, buna dua ediyor.

“Ne yaptın peygamber ümmet mi kayırdın gene parayı verdin mi?” diye yine alay ediyorlar.

“Tabi benim böyle şeylere yüreğim yufka, dayanamaz.” diyor.

Gelirlerken babalarına yaklaşırken bir olay daha görürler. İki adam bir ölüyü çıkarmışlar yerde

sürüklüyorlar, kefeniyle palas pandıras asılıyorlar o yana bu yana çekiştiriyorlar.

“Ne oldu ya?”

“Bu adam ölmeden önce bize yüz lira borcu vardı. İşte bunu böyle rezil ediyoruz, parayı vermeden öldü.”

Ötekiler yine kaçıp gidiyorlar büyük oğlanla ortanca oğlan. Bu kalıyor.

“Yav arkadaş ölüye eziyet edilmez başka bir imkânınız yok mu?”

“Yok diyorlar para vermedi bunu parça parça edeceğiz.”

“Ben size yüz lirayı versem ölüyü rahat bırakır mısınız?”

“Bırakırız.” diyorlar.

Oğlan zaten üç yüz lira kazanmış, yüz lirayı da oraya vermiş. Parayı tamamen bitirmiş. Onlar bırakıp gittikten sonra cenazeyi kaldırmış oradan, defnetmiş yerine. Üzerini de örtmüş.

Bunlar da biraz ötede beklemişler, babama beraber gideceğiz diye. Gelmiş.

“Ne yaptın ya?”

“Onu da yerine yatırdım abi.” demiş abilerine. Babalarının evine gelmişler.

Babaları demiş ki:

“Oğlum hoş geldiniz sefa geldiniz.”

“Hoş bulduk baba.”

“Ne kazandınız?”

Büyük oğlan çıkarmış:

“Baba ben üç yüz lira kazandım.”

Ortanca oğlan çıkarmış:

“Baba ben de üç yüz lira kazandım.”

Küçük oğlan mahcup böyle. Ellerini şey yapmış babasının yanında.

“Babacığım ben de kazandığımda amma.” Ben de kazandım deyince de büyükler devreye giriyorlar.

“Kazandıydı amma yollarda gelirken dağıdarak geldi. Senin oğlun cömert, iyiliksever şöyle yaptı,

böyle yaptı. Paraları bütün ellere verdi.” Filan.

Bunu yeri ihsan ediyorlar oğlanı. Adam biraz kızsda da “İyi yapmışın oğlum. Sen çok iyi şeylere lâyük olacaksın.” demiş.

Öbürlerinin paralarını alıyor. Şimdi bu çocuk her gittiği yerde iyilik yapıyor. Abileriyle çalışmaya gidiyorlar, tarlaya gidiyorlar, bununla alay ediyorlar, bahçeye gidiyorlar bununla alay ediyorlar. Babası da bunun yaptığından dolayı çok seviyor ya Hz. Yusuf misali bu oğlanı kardeşleri kıskanmaya başlıyorlar. Her gittikleri yerlerde bunu aradan nasıl kaldırıabiliriz, nasıl öldürebiliriz. Artık canına kast etmeye başlamışlar. Bir gün bir arazide çalışıyorlarmış, bir kör kuyu varmış. Kör kuyuda su yok, hepsi biliyorlar suyun olmadığını. Kardeşlerine diyorlar ki git şu kör kuyudan helkeyi götür su doldur, içelim, diyorlar. Oğlan Allah’ın sevgili kulu helkeyi sarkıtıyor su doluyor. Helkeyi getiriyor, veriyor. İçiyorlar. “Git bi daha doldur gel.” diyorlar. Arkasından takip ediyorlar, varıyorlar gene helkeyi sarkıtıyor. Gene su çıkıyor.

“Lan oğlum, buraya iyi baktın mı su var mı?”

“Abi ben eğilip bakmadım.” diyor. Heralda var ki doluyor helke.” diyor.

Gidiyorlar bakıyorlar su yok. “Bi daha doldur.” diyorlar. Bi daha dolduruyor .

“Oğlum burda su yok, iyi bakmadın mı?” diyorlar.

Oğlan iyice eğildiği zaman ayaklarından tutup kaldırdıklarıyla depe üstü yitiyorlar çocuğu.

“Baba” diyorlar “Senin oğlanı kör kuyunun yanına gittiydik. Filan tarlanın da yanında çalışıyorduk. Oğlum kuyuya inme şöyle olur, böyle olur filan dedik, durmadı. Bizi dinlemedi, indi kuyuya bi daha da çıkmadı. Geceye kadar bekledik, bağırdık, çıkmadı. Gelmedi, orda kaldı.” diyorlar.

Ata tabi buna inanamıyor gidiyo o da sesleniyoy:

“Halil, Halil, Halil” (oğlanın ismi)

Halil’den ses yok. Adam ağıya ağıya geri geliyor. Gece gündüz ağlıyor. Halil, tabi kuyunun içe-

risine düştükten sonra kuyu çok kör, daracık da bir kuyu ama bu düştükten sonra dar otururken:

“Yarabbi ben eğer senin sevgili kulunsam bana olduğum yerleri genişlet, bana yardım et, ben sevgili kulun değilsem bana burda ne gerekiyorsa senin hükmün neyse onu yap.” diyor.

Allah’a dua ediyor. O anda kuyu genişliyor tabi her taraf aydınlanıyor rahatça oturuyor. Ama yiyecek içecek yok. Bi boğa yılanı geliyor. Bi yer yırtarak geliyor. Bunun yanına sokuluyor. Bu korkuyor tabi ki titriyor. Yılan bunun yanına şöyle kuyruğu ile dizlerine değdikten sonra tekrar orda yer açmaya çabılıyor. Çukurda, kuyunun dabanında. Kuyu açıldıkça açıldıkça genişliyor. Biraz da oğlan genişletiyor, kuyruğu ile böyle işaret ediyormuş. İndikten sonra gel yapıyormuş oğlana. Oğlan da onun arkasından sürünüyor. Başka yapacağı bir şey yok . Yukarı çıkma imkânı yok. “Ne diyorsa ona gideyim.” diyor. “Allah belki böyle bir yol verecektir.” diyor. Başka bir dünyaya çıkıyorlar yılanla. O dünyada geziyor. Bunun yaşadığı dünyaya benzer şeyler yok. Bir sürü hareketli şeyler var ama dünyadakilere benzemiyor. Sıkılıyor iki üç sene bir sene ne kadar kaldığını bilmiyor. Bi adam geliyor yanına.

“Canın sıkılıyor mu?” diyor.

“Sıkılıyor.” diyor.

“Burda rahatın iyi değil mi?”

“İyi, yediğim içtiğim önümde arkamda yok şey değilim ama ben buranın adamı değilim, memleketimi istiyorum.” diyor. Oraya gitmek istiyorum oraya da nasıl giderim bilmiyorum.” diyor.

“Ben seni memleketine gönderirim. İster misin?”

“Ama orda ne yiyip içeceksin? Ne yapacaksın?”

“Çalışacağım, çabalayacağım.” diyor.

“Ben sana bi iyilik yapayım burada sana bir misvak vereceğim. Böyle bir çöp vereceğim. Onu canın yemek istediği zaman dilinle yalayacaksın, yemek gelecek, zengin olmak istediğin zaman dilinle yalayacaksın, senin geçtiğin yerlerde nerde yalarsan orda hazineler olacak. Onları alıp onlarla geçimini sağlayacaksın. Ama bir şartım var bunu

kimseye söylemeyeceksin. Söylediğin an zehil olursun rezil olursun, aç kalırsın.” diyor.

“Tamam.” diyor.

Bunu bi kuş getiriyor. İri bir kuş. Diyor ki “Bu kuşun sırtına bin. Bu kuş seni öbür dünyaya götürecektir.”

Kuş diyor ki:

“Benim öbür dünyaya gidip gelmem için bi tarafımda su olacak, bi tarafımda et olacak. Bu etten yiyeceğim o sudan içeceğim. Yoksa bu adamı taşıyamam ben. Cark, dersem et gelecek ağzıma, curk dersem su gelecek.”

O dediklerini de temin ediyor adam. Sırtına sarıyor, kuşun üzerine bindiriyor.

“Hadi güle güle.” bu adamın yerine diyor.

Şimdi artık geleceği yaklaştığı zaman “Cark” dedikçe et geliyor ağzına “Curk” dedikçe su geliyor. Su bitmemiş de et bitmiş. ”Cark” diyor et yok. Oğlan akıllı davranıyor. Bacağından şöyle bi parça et kesiyor ağzına veriyor kuşun. Yere indiriyor kuş:

“Yürü bakayım.” diyor. Dile geliyor.

Oğlan “Ben yürürüm sen git.” diyor.

“Yok yürü bakayım.” diyor.

Oğlan yürüyor ayağı topal, kesmiş ya ayağını. “Gel buraya.” diyor, geliyor. Kuş yutmamış damağında bırakmış eti. Getirip buraya koyuyor adam, gagasıyla tırnağıyla sürüyor et yapıyor yerine iyileşiyor. Kuş gidiyor. Oğlan bi gece ansızın babasının evine geliyor. Kapıyı çalıyor.

“Baba ben geldim.” diyor. Adam inanmıyor.

“Allah’ım eğer bu benim oğlumsa beni rüyadan uyandır, yok rüyaysa oğlum değil de ben hayal görüyorsam beni kabzet, ruhumu al, bir daha uyanmayayım. Onun aşkı ile ölüyorum” der. Allah uyandırıyor.

“Baba benim.” diyor.

Uyanıyor. İşte başından geçenleri anlatıyor:

“Ben bir kuyuya gittim orda bir yılan aldı gitti. Başka bir dünyalara gittim. Yalvardım ordakilere, babama götürün beni.” dedim. “Onlar da getirdi-

ler” diyor. Tabi bi müddet babası yaşadıktan sonra vefat ediyor. Oğlan ne yemek yapıyor. Ne ekmek yapıyor. Her şeyi var. Öbürlerini bir kıskançlık alıyor gene. Bu nerden kazanıyor nerden şey yapıyor diye soruyorlar. Sırrını söylemiyor. Her daraldığında misvağı yalıyor, yiyeceği geliyor. Bi misvağı yalıyor, bi yerde bi kabarma oluyor, ordan altınlar geliyor. O da değerlendirip para kazanıyor. Bi kaç sene geçtikten sonra kardeşim diyorlar:

“Bi kız buluyorlar, biz bununla seni evlendiririm. Biz bunun sırrını alamadık sen al” diyorlar kıza. O da:

“Tamam” diyor.

Abileri:

“Kardeşim, seni evlendirelim artık.”

“İşte siz bilirsiniz.”

Art niyetli değil çocuk. Bi kız buluyorlar. Bununla evlendiriyorlar. Kız günlük buna soruyor:

“Bu getirdiğin şeyleri nerden alıyon? Nerden getiriyon ya?”

“İşte yiyip içelim yaşamamıza bakalım. Sorma filan” diyor.

Kız ısrar ediyor, “söylemezsen gideceğim” diyor.

Adam söylüyor. O da gidiyor öbürlerine söylüyor. Hatta hem söylüyor hem de misvağı oğlanın yatağında elinden alıyor, onlara veriyor. Bi bakıyorlar sabahleyin ne evleri var ne barkları ne yiyecekleri ne içecekleri var. Bi şey kalmamış. Bütün sır misvakta. Kız goyup gidiyor. Onu alan oğlanlar da kullanmayı bilemiyorlar. Fakat onu saklamak için bi büyük kayanın dibine gömüyorlar. Oğlan böyle perişan olunca yine o kuyunun başına gidiyor.

“Ya Rabbi! Ben bana verilen sırrı saklayamadım. Yine bu kuyuya ineceğim. Artık bu dünyada yaşamak, bu insanların içinde yaşamak haram oluyor. Ben nefes alamıyorum. Kuyuya atlayacağım.” diyor. Ölmek için kuyuya atıyor, kendini intihar ediyor. Yine bi yılan geliyor. Yine arakasından sürükleyip gidiyor. O da bi kaç gün kaldıktan sonra bi adam daha geliyor. Diyor ki:

“Ne oldu sırrı saklayamadın değil mi?”

Oğlan “Hata ettim.” diyor.

“Şimdi kardeşlerin senden aldığı şeyi o senin hanımın, misvağı götürdü. Kardeşlerine verdi. Kardeşlerin de kullanmasını bilemediler. Zaten biliyorlardı. Çünkü onda öyle bir sır vardı. Onu bir kayanın altına gömdüler ama senin gücün yetmez o kayayı kaldırmaya. Biz mana âlemine gireceğiz. Ben seni götüreceğim o taşı kaldıracacağız o misvağı alacağız. Misvağı sana vereceğim. Bir daha sırrını kimseye vermeyeceksin.” diyor.

O da “tamam” diyor.

“O kadınla da bir daha evlenmeyeceksin. Kardeşlerine de varıp gelmeyeceksin. Kardeşliği silmeyeceksin ama dostluğu da pekiştirmeyeceksin” diyor .

“Tamam” diyor.

“Dünyaya seni eğer istiyorsan seni götüreyim istemiyorsan da bırakayım.” diyor.

“Orda bırak” diyor.

“Ben burda filan anlaşıyorum, ne dediklerini filan anlamıyorum. Onlar beni anlamıyorlar.” diyor.

“Ben sana bunları neden yaptım? Onu anlatabılırım.” diyor.

“Neden yaptın?”

“İlk defa kuyuya düştüğünde seni oradan kurtaran yılan benim. Bir çocuğa, annesine yüz lira yardım yaptığın için. Ondan yaptım bu iyiliği. İkincisinde bir kuşun sırtına bindirdim seni dünya yüzüne gönderdim. Sana da bu iyilikleri yaptım. O da bir kadını parçalıyorlardı adamlar ya ona verdiğin yüz liranın iyiliği için yaptım. Şimdi buraya getirip tekrar seni bu yeryüzüne çıkarıp sırrı saklamanın ve dünya da yaşamanı kolaylaştırmak için yaptığım da hani bir ölü vardı, adamların elinden kurtardın yüz lira para verdin ya o ölü bendim. Benim sana yaptıklarım onların söyledikleri hepsi gerçektir. Ben onları derufte edemedim gelmiştim. Ama kötü niyetli de değildim. Sen benim iyi niyetimi devam ettirdin, ben de bu iyilikleri onun

için sana yaptım. Bu dünyada huzurlu ve rahat yaşa.” diyor.

Adamı bırakıyor. Kendi istirahatgâhına, huzuruna gidiyor. Oğlan da dünyada huzurlu bir hayat sürüyor, ömrünün sonuna kadar. Onlar ermiş murâdına, biz çıkalım kerevetine.

KAYNAK ŞAHSİN:

Adı İsmail

Soyadı: Detseli

Doğum Yeri: Konya/Klistra Köyü

Yaşı: 70

Anlattıklarını Hangi Kaynaktan Öğrenmiş: Köyündeki büyüklerinden ve ailesinden

Öğrenim Durumu: İlkokul Mezunu

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 05. 05. 2015

Derlemenin Yapıldığı Yer: Konya / Meram

DİLSİZ KAPI

Aralanır cümleye şu kanatlı kapılar.

Perçinler kederimden tespih tanesi gibi.

Sükûtun eşiğinde dört kapı, kırk makam var,

Nedametimle yanan gönül hanesi gibi.

Sır işli motiflere ruhu sinmiş nahhatın.

Araladık kapıyı kendimizi umarak.

Kabri türbe yapan sır, nuru yorgun şu bahtın,

Uçmak gerek ey hayat! Kanatlarımı bırak.

Yok mudur anahtarı, kalbimin dili paslı.

Gayrı beklemek olmaz bağda gül, çöllerde kum

Ve avluda uzayan bir yol var ki kavisli

Gökte, belki toprakta bir zaman arıyorum.

Kırk yerinden hançerli, kırk yamadan ibaret

Bir gönül var ki bende, türküm mavidir mavi.

Üfler dilsiz kamaşa bir nefes ve nihayet

Açılır tek bir kapı şu kalbime müsavi.

Mustafa AYVALI